

પ્રકાશક:

શાહ પુનભાઈ હીરાચંદ.

માણેકચોક, અમદાવાદ.

શ્રી રાયચંદ્ર ચંદ્રિકા.

કાર્તિકી પૂર્ણિમા, ૧૯૭૨.

પ્રથમ મુદ્રણ: ૧,૦૦૦. મૂલ્ય ૧૨ આના.

અમદાવાદ: ડાયમંડ જ્યુવિલિ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ હગનલાલે છાપ્યું.

શ્રીમદ્ રાજ્યચન્દ્ર.

(મહીદીપ છન્દની ચાલ.)

હીનનો દયાળ છાડી કેને રાજ્ય જાહે ? એ ગીતનો ઢાળ.

ધર્મનું સામ્રાજ્ય સદા હૃદયમાં સુધાયે,
હૃદય રાજ્યચન્દ્ર એ રસામૃત રેલાયે.
રસની રેલમાં વસી અવિત સુરમ્ય રચાયે,
અવિત રાજ્યચન્દ્ર પ્રાણની સુગન્ધ ફેલે.
રસ સુગન્ધ ચેતને જનજગ પાર્થિવ જૂલે,
ચાન્દ્ર રાજ્યચન્દ્ર ત્યાં અપાર્થિવ પ્રકુલે.

વડોદરાને રાજ્યચલે,
તા. ૧૪-૧૧-૧૯.

સસિન્ધ

પ્રસ્તાવના.

શ્રીમદ્ રાધચંદ્રનાં છટાં છવાયાં જે પદો મળી શક્યાં છે તે જનસમાજની સેવામાં રચી દર્જે હું. તેઓનું જીવન બાલપણથીજ ધાર્મિક હતું એટલે તેઓના લગભગ સઘનાં પદો ધાર્મિકજ છે.

ઈ. સ. ૧૮૮૬-૮૮ ની સાલ દરમ્યાન, માત્ર ઝોમણીયા વર્ષની વયે શ્રીમદ્ મુંગધ બ્રહ્મકામાં શતાવધાની શીઘ્રકવિ તરીકે મચ-દૂર થયા હતા, એટલે; કાઠિયાવાડમાં અને સકળ જૈન સમાજમાં તેઓનું 'કવિ' તરીકેનું નામ ધરગતુ થઈ પડેલું છે; એટલે સુધી 'ધરગતુ' થઈ પડ્યું છે કે, ધાર્મિક દિશામાં તેઓના વિચારોને અનુસરી ચાલનારાઓને પણ 'કવિના પંથના' નામથીજ સંબોધાય છે.

કવિ તરીકેની આવી નામના છતાં તેઓએ પોતાના જીવનમાં "લૌકિક કવિ" તરીકે સુદલ પચુ પ્રવૃત્તિ કરી નહોતી. "ધાર્મિક કવિ" તરીકે, પણ બહુજ થોડી પ્રવૃત્તિ કરી હતી, કારણ કે, તેઓના શબ્દોમાં કહીએ તો તેઓનો આત્મનિશ્ચય હતો કે.

નહોં અંધારાદિ, જ્ઞાન બાખ્યું, જ્ઞાન નહોં કવિ ચાતુરો;

... .. જ્ઞાન નહોં બાપા કરી.

આ કારણથી, તેમ તેઓનો બીજો અખંડ અભિપ્રાય એ હતો કે,

"નહોં કે શું લખેશકું, પ્રથમ લેલિ લખેશ."

તે કારણથી આપણને આટલાંજ પદોની પ્રાસાદિ મળે છે.

આ પ્રાસાદિનો જે મધાર્થ વિચાર કરવામાં આવે તો તેમાં સર્વદર્શનો અને સર્વ શાસ્ત્રોનાં તત્ત્વો સમાઈ ગયેલાં અનુભવવામાં આવવાંજ જોઈએ.

શ્રી રાધચંદ્ર ચન્દ્રિકા,
કાર્તિકી પૂર્ણિમા ૧૯૭૨.
સ્વામિદાસ, અમદાવાદ.

મનસુખલાલ.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રનાં કેટલાંક સ્મરણો.

(અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે?)

સાધુચરિત દેવિ સ્મરણ તમારાં શાં કરું ?
વિસ્મરણનો ક્ષણ એક નથી અવકાશ ને,
અહર્નિશ છે અંતરમાં યાદી આપની,
સદા ઉદિત ઉર ઉજ્જવલ પુણ્ય પ્રકાશ ને.

સાધુ ચરિત કવિ.

x x x x

પુનીત પરણા થઈ ઉતર્યા અમ આંગણે,
અલ્પ સમય કીધો મનુકૂળમાં વાસ ને.
ગુપ્ત ઝરણ દેવી રસનાં વહેતાં કરી,
ત્વરિત વળ્યાં કરી પૂરણ આપ પ્રવાસ ને.

સાધુ ચરિત.

x x x

શુષ્ક જીવન અમ રસ નિર્ભર સ્નેહે કરી,
સ્નેહે શિખર્યો આત્મજીવનનો યોગ ને,
ને સુખનાં સ્વપ્નાં સાથે સરખાવતાં,
અલ્પ વસે ઉર જીવનત્રયના ભોગ ને.

સાધુ ચરિત.

મેઘ રડા આણ્યા અમ ઉર મરક્ષેત્રમાં
ટહુકી સ્વર્ગીય મધુરા રાગ મલ્હાર ને.
નવપલ્લવતા અર્પી જીવનખાગમાં,
કીધાં અમને ઉન્નત અધિક ઉદાર ને.

સાધુ ચરિત.

પ્રયાસ કરે શું અદ્ભુત ન પ્રકાશનો,
 પ્રતિશક્તિ જેમાં; યદિ અનંત મુકામ જો.
 જાનીના દારદને સમજે જાનીઓ,
 અનુભવું મુજ પામરથી કમ નામ જો.

સાધુ ચરિત. ૬

આ આંખે રસજીના તમને જાણીયાં,
 અનુભવ નંદનવનના વિરલ વિહારી જો;
 જાણી ઉદય વિહીન જ્યાં ત્યાં નજરે ચડે,
 મુખે જીવન ચરિતાપૂરમાં સંસારી જો.

સાધુ ચરિત. ૬

કશું ન જાણે મધ્યે અહઃનિશ આપતું,
 વિષયે અંતર ચાર ચિત્ર વિચિત્ર જો;
 રોષ જીવન સંભારી મુખમાં આગશું,
 સમિપ સમયના અનુભવ પરમ પવિત્ર જો.

સાધુ ચરિત. ૭

મુશીલ.

જીવનિકા.

શ્રીમદ્ રામચંદ્ર જ્યારે ૧૯ વર્ષના હતા ત્યારે હિંદુ
ધાની કવિ તેઓ એકજ છે એવું માન મળ્યું હતું.
ધાન એટલે લક્ષ. શતાવધાન એટલે એકી વખતે સો વસ્તુ
આપવું તે. એક કવિ જ્યારે પોતાની સ્મરણશક્તિમાં
બાજતોનો સંપ્રદ કરી રાખે છે ત્યારે તે શતાવધાની ક
આ બાજતોમાં જુદી જુદી ભાષાઓની કવિતાઓ કે જેમ
આશ્ચર્યજનક ક્રમમાં ગમે તેમ કહેવામાં આવે છે, અથવા
ધાનાં આદિ કેટલીક સ્મરણ અને બીજી કેટલીક બાજતોનો
થાય છે. આ અવધાનક્રિયામાં ઘન્ટ વગર ઘડમાં આવે છે. તેમ
ગચ્છાનાં ગચ્છાનાં ગચ્છાનાં ગચ્છાનાં કરી આવે છે. કવિતાની
સાથેની-કારણ કે શતાવધાની કવિને પહેલી કવિતા નામક
સિદ્ધ રીતે કરતી પડે છે-સ્મરણશક્તિનું આવી રીતે વ્યક્ત
કરનાં દરિયે જોવાથી તેનો ખર્ચ ખાસ આવી ચડે છે.

શ્રીમદ્ રામચંદ્ર, સ્મરણશક્તિનો કેટલો બધો વિકાસ કરી
છે તેના અધ્યાત્મિક અવસ્થા પ્રત્યક્ષ હિંદુસ્તાનના લોકો તેમના
કાવ્ય તેઓ આપણા મનમાં અને દેશનાં મનમાં નિર્ણયજનક
સદ્દેશનાં રીતે હતા એમ સંદેહ નથી અને સ્મરણશક્તિનાં મુ
કરનાં તેઓને આ સ્મરણશક્તિ એક વિકાસ મળ્યા વિના
જોઈતો. તેઓએ જન્મ કલિયુગમાં જન્મ્યા હતા અને તેમનાં
૧૯૫૩ નાં કાવ્ય તેઓ સ્મરણશક્તિ જ્યારે તેઓ સાતમા અંક
તેઓએ જન્મ સ્મરણશક્તિ કરીને ૧૯૬૩ કે ૧૯૭૩ વર્ષની
જન્મ પામ્યાનો જન્મ સ્મરણશક્તિ કરીને ૧૯૭૩ કે ૧૯૮૩ વર્ષની
જન્મ પામ્યાનો જન્મ સ્મરણશક્તિ કરીને ૧૯૮૩ કે ૧૯૯૩ વર્ષની
જન્મ પામ્યાનો જન્મ સ્મરણશક્તિ કરીને ૧૯૯૩ કે ૨૦૦૩ વર્ષની
જન્મ પામ્યાનો જન્મ સ્મરણશક્તિ કરીને ૨૦૦૩ કે ૨૦૧૩ વર્ષની
જન્મ પામ્યાનો જન્મ સ્મરણશક્તિ કરીને ૨૦૧૩ કે ૨૦૨૩ વર્ષની
જન્મ પામ્યાનો જન્મ સ્મરણશક્તિ કરીને ૨૦૨૩ કે ૨૦૩૩ વર્ષની

અવધાન કર્યો અને અંતે સૌ અવધાન કર્યો, અને આવી રીતે જોગણીસ વર્ષની ઉમરે તેઓ શતાવધાની કવિ થયા. તેઓએ મુંબઈ પોતાની શતાવધાન કરવાની સક્તિ દરામજી કાવસજી ઇન્સ્ટીટ્યુટ અને અન્ન રથજીએ પ્રજ્ઞ સન્મુખ કરી બતાવી. આ આશ્ચર્ય રમરણશક્તિની ક્રિયાઓથી તેમને પ્રજ્ઞાએ સુવર્ણચંદ્રક (ચાંદ) આપ્યો અને 'સાક્ષાત્ સરસ્વતીનું' ગિરદ આપવામાં આવ્યું. પ્રસિદ્ધ સુધા મિ. મલખારીએ ઉપરોક્ત શતાવધાનક્રિયા જોઈ પોતાના પત્ર નં 'ઈન્ડિયન રેકૉર્ડર'માં તે વિષયે ઘણોજ સ્તુતિપ્રદશિક્ષક લેખ લખ્યો અને તેમાં ધીમદ્ને " જુદી અને રમરણશક્તિ અદ્ભુત રીતે ધરા નાર " (A prodigy of Intellect and Memory) કહ્યો. આ પછી થોડાક વખતમાં મુંબઈની હાઈકોર્ટના મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ ન્યાયસર ચાર્લ્સ સાર્જન્ટ, હંકર પીટર્સન, મિ. યાજ્ઞિક અને અન્ય પ્રતિષ્ઠિત પુરોહી પ્રેરણાથી ધીમદ્ને શતાવધાન જોવાને માટે જોકે મહા લોકસભા ખોલવવાને વ્યવસ્થા કરવામાં આવી. આ અસાધારણ શક્તિ વાળા યુવકની સ્તુતિ અને કદર લોકોએ અને પત્રવાંણાઓએ ઉપર રીતે પ્રદર્શિત કરી. સર ચાર્લ્સ તેમને યુરોપમાં જઈ ત્યાં પોતાની શક્તિઓ દર્શાવવાને ઝલામણ કરી પણ તેઓ તેમ કરી શક્યા નહોતા. હારણ કે તેમજો નિર્ધાર્યું કે, યુરોપમાં પોતે જનધર્માતુસાર રહી શકે નહોતો.

આવી રીતે સમગ્ર પ્રજ્ઞમાં ખ્યાતિ થયા પછી તેમના એકાએક નવું પરિવર્તન આવ્યું હોય તેમ જણાયું. ધીસ વર્ષની પ્રજ્ઞની દષ્ટિમાંથી પૂર્ણ રીતે તેઓ અદરશ થયા. પોતાની શક્તિ અને જુદિષ્ણતાને ઉપયોગ પોતાના સમુદાયવર્ગમાં અને વિસ્તાર સમગ્ર લોકને શિક્ષા અને જ્ઞાનજોષ આપવામાં કરવા માટે તેમ નિશ્ચય કર્યો. તેઓ ઘણી નાની ઉમરથી અતિશય પરિમાણમાં વૃદ્ધ નાર હતા. તેમજો યદુદેશનની આસોચના કરી; અને તેની સાથે પૂર્ણ વિશેષતઃ અને સામાન્યતઃ પશ્ચિમની શિક્ષામુર્તિનાં દર્શનો જોયાં. જે આશ્ચર્યકારક લાગશે, પરંતુ આ તે વાસ્તવિક સત્ય છે કે તે પ્રજ્ઞને પૂર્ણ રીતે મદબ કરવાને હજી એકજ વખત વાંચવાની જ

ની અને સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતના નિયમિત અભ્યાસ વગર તેઓ
માપામાંના પુસ્તકો મ્હોટા પંડિતોની પેઠે મથાર્થ રીતે સમજ
તા અને ધીજીને સમજવી શક્તા.

શ્રીમદ્ની એવી માનીનતા હતી કે ધનવાન અને સાંસારિ
સ્થિતિવાળો પુરુષ સંસારનો ત્યાગ કરે તો પોતાના ચારિત્ર્યથી
નિહિત કરી શકે. જનસમાજ તેના શુદ્ધ હૃદય અને નિઃસ્વાર્થતા
પુણ્યની ખાત્રી થવાથી તેના કહેવા પ્રમાણે દોરાવામાં ઘણીજ તત્પર
અને તેના ઉપદેશથી લાભ મેળવતી થાય. આવા વિચાર શ્રીમદ્
હતા અને તેની સાથે જનસમાજ આગળ એક સાધુ અને
એક નાયક તરીકે રજુ થવા યોગ્ય સ્થિતિમાં મૂકાયા નથી એમ
માનતા હતા; અને તેથીજ ગૃહસ્થદશાએજ જીવન ગાળવાનું
રાખ્યું હતું. જ્યારે તેના આંતરિક વિચારો સંસારપ્રત્યે તદ્દન
ભીન વર્તતા હતા.

જ્યારે શ્રીમદ્ ૨૧ વર્ષના હતા, ત્યારે તેમણે ધંધામાં પ્રયાણ
અને ઘણા હુંક વખતમાં એક બાહોશ ઝવેરી તરીકેની નામના
ધરાવતા જતા વ્યાપારની ઉપાધિઓમાં પણ ધર્મ અને તત્ત્વ
ના પોતાના પ્રિય અભ્યાસમાં તેઓએ ખત્રેજ આવવા દીધી નહિ.
ના ઉદ્યોગરત જીવનમાં ચૂરડાગીથી જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરતા હતા. તેમજ
પુસ્તકોમાં મુંથાયેલા રહેતા હતા. વગી, વર્ષમાં કેટલાક મહિ
ના તો પોતે મુગર્જ છોડી અન્ન જતા અને પોતાના પેઢીએ કહી
કે જ્યાંનુંયે તે તે જમે નાંખે પણ મુગર્જ કેડીએ પેતાની સાથે
અવધારે પણ અન્ન રસી નાંકે. મુગર્જના તોભા તેઓ એકાંત
માગતા અને સાંજના સ્વપ્નના અને યોગના દશાશ અને અઢ
અઢાએ જીવતા હતા. તેઓ ને તે પોતે એકાગ્રપણે મન્ય અથવા
જના સ્થિતિમાં જ્યારે વડા મન્ય તેની પાળીથી ધન મુખ મેંદરાને
હ પ્રવેશ કરેલા, હતા તેઓ જાનવન આગમ્યાકે જતા અને
તેની મેંદરી ને જન તેમજ પાળુ જાનવન આગમ્યાકે જતા અને
પાળુ મેંદરી ને જન તેમજ પાળુ જાનવન આગમ્યાકે જતા અને

વ્યાપાર કરવાને દસ વર્ષ થયા પછી તેમને લાગ્યું કે જે દેવથી વ્યાપાર-ધંધામાં પ્રવાણ કર્યું હતું તે દેવ તેઓએ પૂર્ણ કર્યો હતો. તેથી વ્યાપારીની આંધેનો સંબંધ નિરૂપવાની છાંદા તેમણે જણાવી. જ્ઞાન, ધનસંપત્તિ, સાંસારિક પદવી, દૈદુર્ભિક સુખ (કારણ કે તેમને દયાત માતાપિતા, એક પરિણીત બંધુ, ચાર પરિણીત બહેનો, સ્ત્રી, બે પુત્ર અને બે પુત્રીઓ હતી) પ્રાપ્ત કરી સંસારનો ત્યાગ કરી સાધુ-મુનિનું દુષ્કર્મ ગાળવાની તેમણે નૈમારી કરી. એટલામાં ૩૨ મા વર્ષની વયે તેમની સારીરિક પ્રકૃતિ નબળી પડી, અને રાજકોટ મુકામે ચૈત્રવદ ૫, ૧૯૫૭ (૧૯૦૧ ના એપ્રિલની ૯ મી તારીખે) તેઓએ શાંતિથી દેહ વિષય કર્યો.

છૂટી હવાથી દલિતા સિવાય તેમણે કેટલાંક પુસ્તકો લખ્યાં છે. તેમની ભાક્ષમણા સ્વાસ્થી પ્રસિદ્ધિ પામી ગઈ છે. આ ગ્રંથ જૈનધર્મની કૃત્તી સમાન છે. આ તેમણે સત્તર વર્ષની વયે રચ્યો હતો. ઉપરાંત આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર તથા યંત્રાસ્તિશાય અને આત્માના વિગતપર કેટલાક નિબંધો છે. જૈનધર્મ તથા તેના તત્ત્વજ્ઞાનનો મુખ્ય સિદ્ધાંત કર્મવાદ છે. કર્મવાદમાં તેમને આખંડ શ્રદ્ધા હતી. તેમણે આ કર્મવાદપર પ્રમાણે સાથે પુસ્તકો લખવાનો અને જગવાન મદાવીરે પ્રકાશેલા સિદ્ધાંતોપર ગ્રંથમાલા લખવાનો વિચાર હતો, પરંતુ કુખ્યાં તેમ તેમનાથી લાંબી માંદગીને સંબંધે થઈ સંકુચ નહિ. વળી તેમણે ધર્મના કેટલાક ઠહિન સિદ્ધાંતો પ્રતિપાદિત કર્યા હતા.

શ્રીમદ્ ગાયત્રી દરેક રીતે લાક્ષણિક ચિન્હથી અંકિત પુસ્તક હતા એ દર્શાવવાને તેમની છંદગીની ઉપર દર્શાવેલી લઘુ રેખા પૂરતી છે. તેમની માનસિક સંક્રિષ્ટતા અદ્ભૂત રીતે ચમત્કૃતિવાળી હતી, તેમજ તેમના ચારિત્ર્યની નૈતિક ઉન્નતિ અદ્વિત કરાવનાર હતી. સત્ય પ્રત્યે તેમનો આદર, વ્યાપારમાં અત્યંત ચીવટથી નૈતિક તત્ત્વોને વળગી રહેવાનું વર્તન, ગમે તેટલી વિશદતા છતાં જે ખર્ચ તેઓ માનતા તે કરવાની તેમની નિશ્ચયરત્તિ, અને તેમનો કર્તવ્ય સંબંધે ઉચ્ચ આદર્શ જેઓ તેમના સહવાસમાં આવતા તેમનામાં પ્રેરણા કરી તેમને ઉન્નતિની શ્રેણીપર ચઢાવતા. તેમની બાણાકૃતિ કીમ્બકવાળી ન

હતી, પરંતુ આંતરિક શાંતિ અને ગાંભીર્ય તો તેમનાંજ હતાં. તેમનું ધર્મો તથા તત્વજ્ઞાન સંબંધી વિશાળ અને યથાસ્થિત જ્ઞાન, તેમની સમજાવવાની અદ્ભૂત શક્તિ, અને ઉપદેશ કરવાની તેમની દિવ્ય પદ્ધતિ હોવાથી તેમના ઉપદેશો પૂર્ણ લક્ષ્યપૂર્વક સાંભળવામાં આવતા હતા. ઉશ્કેરનાર સંજોગો હોય ત્યારે પણ તેમનો આત્મસંયમ એટલો બધો પૂર્ણ હતો, તેમની મધ્યસ્થ રીતે સમજાવવાની શક્તિ એટલી બધી મહાન હતી, અને તેમની હાજરી એટલી બધી પ્રેરણાત્મક હતી કે જેઓ તેમની સાથે વાદવિવાદ કરી તેમની ઉપર જય મેળવવાની યુદ્ધિએ આવતા તેઓ તદન તેઓથી વશ થઇને તેમની આદરપૂર્વક સ્તુતિ કરતા જતા હતા.

હિંદની વર્તમાન દશાપર શ્રીમદ્ રાજચંદ્રને ખેદ થતો અને તે દૂર કરવાને હમેશાં ઇચ્છા ધરાવતા હતા. વર્તમાન સામાજિક અને રાજકીય પ્રશ્નોપરના તેમના વિચારો ઉદાર હતા.

બધા સુધારકોમાં જે સુધારક પવિત્રતમ આશયથી, અને દાંભિક વૃત્તિ વગર સુધારાનું કાર્ય કર્યાં જાય છે તેમને શ્રીમદ્ ઉચ્ચતમ પંક્તિ આપતા. વર્તમાનકાલના ધર્મગુરુઓનો દોષ એ કારણથી કાઢતા હતા કે તેઓ સ્વસંપ્રદાયના મોહથી આગ્રહી ઉપદેશ કરી કાલના ફેરફારનું લક્ષ રાખતા નથી. પોતાને પ્રભુના અવતાર તરીકે કહેવડાવવાની ઇચ્છાથી પોતાનું ખરૂં કર્તવ્ય વારંવાર ભૂલી જાય છે અને જે શક્તિ પોતાનામાં ન હોય છતાં તેનો દાવો કરવાનો ગર્વ રાખે છે. તેના પાછલાં વર્ષોમાં એ તો સ્પષ્ટ જણાતું હતું કે શ્રીમદ્ પોતાના જીવનનો સંદેશ ધર્મોપદેશ તરીકે આપવાની તૈયારી કરતા હતા. પરંતુ દુર્ભાગ્યે મરણે વયમાં પડી તે સંદેશ પૂર્ણ થતાં અટકાવ્યો છે, છતાં મુખ્ય ઇલાકાના જૈનોમાં એક નવીન જીવન ઉપજાવવામાં શ્રીમદ્ વિજય પામ્યા છે. સાધારણ રીતે એવું મનાય છે કે જો તેઓ વધુ વખત જીવ્યા હત તો કાલના જૈનધર્મની સંપૂર્ણ દશનકાંતિ કરી હત અને મહાન મહાવીરે જે વાસ્તવિક ઉપદેશ આપ્યો છે તે ઉપદેશ લોકોને શિખવ્યો હત. જૈન ધર્મના અનેક ગચ્છભેદો કાઢી નાંખી ભગવાન મહાવીરે સ્થાપેલો એક સામાન્ય ધર્મ સ્થાપવાનો તેઓનો વિચાર હતો.—પાથોનિયર.

સૂચી.

અંસારંગ પ્રસંગ ભરવા.	1
નાભીનંદન—નાથ.	2
નિમ નિમ મન દેખીએ.	3
આંગણ.	4
મોહનિભાવ અધિન સર્ધ.	5
લઘુનયથી અદ્ભુત સયો.	6
ભારમ સાચા મિત્ર મયા.	7
હોત આસવા પરિસવા.	8
અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?	9
ધન્ય રે દિવસ આ અહો !	10
અવધાનમાં.	11
ધર્મવિના ધનધામ.	12
એમ સૂચવે કાંકરો.	13
સંસારમાં મને અરે ક્યમ મોદ પામે ?	14
ઉપશમ.	15
શાનિ કે સાગર અર,	16
માયા, માન, મનોજ, મોદમમતા.	17
શાની કે અશાનીજન.	18
મોતીતણી માળા મળામાં.	19
સાક્ષી સુખદ હોય.	20
જળદળ જ્યોતિ રવશ્ચ તું.	21
વિદ્યુત લક્ષ્મી પ્રભુતા પતંગ.	22
સંવેગને ધર્મ સુચરુ જાણી.	23
શરીરમાં વ્યાધિ પ્રત્યક્ષ થાય.	24
ના મારાં તન રૂપકાંતિ સુવતી.	25
રાણી સંવેગથી સુચંદન ધસી.	26
ખાણ મૂલને મળની.	27
દેખી આંગણ આપ એક આંખી.	28

૨૧૦/૫૬.

૧

મંથારંબ પ્રસંગરંમ બરવા,
કોડે કહે કામના,
બોધુ ધર્મદ મર્મ બર્મ કરવા,
અન્યથા કામના.

બાપુ મોક્ષ સુબોધ ધર્મધનના,
નોડે કથું કામના;
એમી તત્ત્વવિચાર સત્ત્વ સુખતા,
મેરો પ્રભુ કામના.

૧૧ મા નવે:

વપાઈઆ.

૨

નાભીનંદન નાથ,
 વિશ્વવંદન વિજ્ઞાતી;
 ભવમંધનના કંદ,
 કરુણ ખંડન મુખદાતી.

અંથ પંથ આધંત,
 ખંત ગ્રેરક ભગવંતા;
 અખંડીત અરિહંત,
 તંતદારક જયવંતા.

શ્રી મરુદરુ તારણુરુ,
 વિદ્યાધરુ આવ હરે;
 તે કાલમદેવ પરમેશ્વ પદ,
 શુભચંદ વંદન કરે.

૩

બિમ્બ બિમ્બ મત દેખીએ,
ભેદ દહિનો એક;
એક તત્ત્વના મૂળમાં,
વ્યાપ્ત થાનો તેક.

તેક તત્ત્વરૂપ જણાવું,
આત્મધર્મ છે મૂળ;
સ્વભાવની સિદ્ધિ કરે,
ધર્મ તે જ અનુકૂળ.

પ્રથમ આત્મસિદ્ધિ થવા,
કર્ષોએ જ્ઞાનવિચાર;
અનુભવી ગુરુને સેવીએ,
બુધજનનો નિર્ધાર.

ક્ષણ ક્ષણ જે અસ્થિરતા,
અને વિભાવિક મોહ;
તે જેનામાંથી ગયા,
તે અનુભવો ગુરુ જોય.

બાહ્ય તેમ અભ્યંતરે,
અંધ અંધિ નહીં હોય;
પરમ પુરુષ તેને કહો,
સરળ દ્રષ્ટિથી જોય.

બાહ્ય પરિગ્રહ અંધિ છે,
અભ્યંતર મિથ્યાત્વ;
સ્વભાવથી પ્રતિફળતા—

૨૨ મા વર્ષે:
મુગ્ધ.

આંગત.

૪

મોહનિભાવ વિચાર અધિન થઇ,
ના નિરખું નયને પરનારી.
પથ્થરતુલ્ય ગણું પરવૈભવ,
નિર્મળ તાર્ત્વિક લોભ સમારી !

હાદયવ્રત અને દીનતા ધરી,
સાત્વિક થાઉં સ્વરૂપ વિચારી;
એ મુજ નેમ સદા શુભ ક્ષેમક,
નિત્ય અખંડ રહે બવહારી.

તે ત્રિશક્તાતનયે મન ચિંતવૌ,
જ્ઞાન, વિવેક, વિચાર વધારું;
નિત્ય વિશોધ કરી નવ તત્ત્વો
ઉત્તમ બોધ અનેક ઉચારું.

સંશયખીજ ઉગે નહીં અંદર,
જે જિનનાં કથનો અવધારું;
રાજ્ય સદા મુજ એજ મનોરથ,
ધાર, થશે અપવર્ગી, ઉચારું.

નથી ધર્યો દેહ વિષય વધારવા;
નથી ધર્યો દેહ પરિગ્રહ ધારવા.

૧૭ મા વર્ષે:
વવાણીઆ.

૫

લઘુ વયથી અદ્વિત થયો,
તત્પ્રમાનનો બોધ;
એ જ સચવે એમ કે,
મતિ અમતિ કો શોધ ?

જે સંસ્કાર થયો પટે,
મતિ અભ્યાસે કાંપ;
વિના પરિભ્રમ તે થયો,
ભવશંકા છી ત્યાંય ?

જેમ જેમ મતિઅસ્પતા,
અને મોઢે ઉઘોત;
તેમ તેમ ભવશંકના,
અપાત્ર અંતર જ્યોત.

કરી કલ્પના દદ કરે,
નાના નાસ્તિ-વિચાર;
પણ 'અસ્તિ' તે સચવે,
એ જ ખરો નિર્ધાર.

આ ભવ વણુ ભવ છે નદી,
એ જ તકે અનુકૂળ;
વિચારતાં પામી મના,
આત્મધર્મનું મૂળ.

६

भारग साया मित्र गया, छूट गये सहेछ;
होता सो तो जल गया,
मित्र किया निज देल.

समज पिछे सण सरख रे,

गिन समज मुशझील;

ये मुशझीली क्या कहूँ ?

भोज पिंड अक्षांडक, पत्ता तो लग जग;

येदि अक्षांडि गायना,

जग जये तग

आप आपहुँ भुज गया, धननें क्या अधिर;

समर समर आण दसन दे,

नदिं जूयेगे देर.

जहाँ कवचना जवपना, तहाँ मानुं दुःख छांधि,

धरे कवचना जवपना,

तग वस्तु निन पाम.

क्या कह्यल ? भोजन भोज, दे कह्यल दुःखभुज;

जग कह्यल नाख तग,

निदे अनारि भुज.

कौन कह्यल भनि जग, आप आप दे नादि.

आपनहुँ जग जूय नये,

कामर कह्यल लाम.

कामर कह्यल जे जे कह्यल,

कामर कह्यल निज कह्यल;

कामर कह्यल जग कह्यल.

૧૭

હોત આસવા પરિસવા,
નહિં ઇનમેં સદેહ;
માન દક્ષિણી જૂલ હે, જૂલ, ગયે ગત ધરિ.

રચના જિનડપદેસકો,
પરમોત્તમ તિનુ કાલ;
ઇનમેં સગ મત રહત હેં, કરતે નિજ સંભાલ.

જિન સોહી હે આતમા,
અન્ય દોષ સો કર્મ;
કર્મ કરે જિનમયનસો, તલવગ્યાનિકો મર્મ.

જળ જળ્યો નિજરૂપકો,
તમ જળ્યો સગ ભોલ;
હોત ન્યૂનસેં ન્યૂનતા,

યહિ દિશાકી મહતા, હે નહિં જિનપેં ભાવ;
જિનસેં ભાવ જિનુ કળૂ,
નહિં છૂટત કુઃખલાવ.

અવહારસેં દેવ જિન, નિહચેસેં હે આપ;
યહિ જયનસેં સમજ હે;
જિનપ્રવચનકી છાપ,

યહિ નદી હે કદવના, ચેલી જાદી વિભંગ;
જળ જાગેએ આતમા, તમ સાગેએ રંગ.

૨૩ મા વર્ષે:
મુખર્ષ.

અપૂર્વ અવસ્થા એવો આરો જાણો ?
 આરો જાણો જાણાંતર નિર્મલ એ ?
 એ પ્રજાપતિ પોતા વિદ્યુત એરો
 વિદ્યુત એ પ્રજાપતિ જાણ એ ?
 આરો જાણો

દેશંગોઢ વ્વતીત ઘષ ઉપન્યો બોધ ને,
 દેક બિન દેવધ ચૈતન્યનું જ્ઞાન ને;
 તેથી પ્રણીલુ ચારિત્રગોઢ વિશેષિયે,
 વત્તે એવું મુદસ્વરૂપનું જ્ઞાન ને.
 અપૂર્વ અવસર૦

આત્મચિરતા ત્રણ સંક્ષિપ્ત યોગની,
 મુખ્યપણે તો વત્તે દેહપર્વત ને;
 ઘોર પરિવહ કે ઉપસર્ગ બાગે કરી,
 આવી શકે નહીં તે ચિરતાનો અંત ને.
 અપૂર્વ અવસર૦

સંયમના હેતુથી યોગપ્રવર્તના,
 સ્વરૂપધણે જિનઆચાર આધીન ને;
 તે પણ ક્ષણ ક્ષણ પટ્ટી જાતી રિધિતિમાં;
 અંતે થાયે નિઃસ્વરૂપમાં લીન ને.
 અપૂર્વ અવસર૦

પંચ વિષયમાં રાગદ્વેષ વિરહિતતા,
 પંચ પ્રમાદે ન મળે મનનો શોભ ને;
 દ્રવ્ય, ક્ષેત્રને યજ્ઞ ભાવ પ્રતિજ્ઞધવણ,
 વિચરવું ઉદ્યાધીન પણ વીત શોભ ને.
 અપૂર્વ અવસર૦

ક્રોધ પ્રત્યે તો વત્તે ક્રોધસ્વભાવતા,
 માન પ્રત્યે તો દીનપણાનું માન ને;
 માયાપ્રત્યે માયા સ્પર્શી ભાવની,
 મોહપ્રત્યે નહીં શોભ સમાન ને.
 અપૂર્વ અવસર૦

બહુ ઉપસર્ગકર્તા પ્રત્યે પણ ક્રોધ નહીં,
વંદે ચક્રિ તથાપિ ન મળે માન જો;
દેહ જાય પણ માયા થાય ન રોમમાં,
લોભ નહીં છો પ્રબળ સિદ્ધિ નિદાન જો.

અપૂર્વ અવસર૦

નમ્રભાવ, મુંડભાવ સહ અસ્તાનતા,
અદંત ધોવન આદિ પરમ પ્રસિદ્ધ જો;
કેશ, રોમ, નખ, કે અંગે શૃંગાર નહીં,
દ્રવ્યભાવ સંયમમય નિર્ઐથ સિદ્ધ જો.

અપૂર્વ અવસર૦

શત્રુ મિત્રપ્રત્યે વર્તે સમદર્શિતા,
માન અમાને વર્તે તેજ સ્વભાવ જો;
છવિત, કે મરણે નહીં ન્યૂનાધિકતા,
ભવ મોક્ષે પણ શુદ્ધ વર્તે સમભાવ જો.

અપૂર્વ અવસર૦

ઐકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમાં,
વળી પર્વતમાં વાધ સિંહ સંયોગ જો,
અડોલ આસન ને મનમાં નહીં ક્ષોભતા,
પરમ મિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો.

અપૂર્વ અવસર૦

ધોર તપશ્ચર્યામાં પણ મનને તાપ નહીં,
સરસ અન્તે નહીં, મનને પ્રસન્નભાવ જો;
રજકણ કે રિદ્ધિ વૈમાનિકદેવતી,
સર્વે માન્યા પુદ્ગલ એક સ્વભાવ જો.

અપૂર્વ અવસર૦

એમ પરાજય કરીને ચારિત્ર્યમોહનો,
 આપું ત્યાં જ્યાં કરજી અપૂર્વ આવ જો;
 એણી દાપકતણી કરીને આરદતા,
 અનન્ય ચિંતન અતિશય શુદ્ધ સ્વભાવ જો.
 અપૂર્વ અવસર૦

મોહ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર તરી કરી,
 રિયતિ ત્યાં જ્યાં ક્ષીણમોહમુચ્ચરથાન જો;
 અત સમય ત્યાં પૂર્ણ સ્વરૂપ વીતરાગ વર્ધ,
 પ્રગટાવું નિજ કેવલજ્ઞાન નિધાન જો.
 અપૂર્વ અવસર૦

ચાર કર્મ ધનધાતી તે બ્યવગ્રહે જ્યાં,
 ભવના બીજતણે આત્મતિક નાશ જો;
 સર્વભાવ યાતા દ્રષ્ટા સદ્ શુદ્ધતા,
 કૃતકૃત્ય પ્રજા વીર્ય અર્જત પ્રકાશ જો.
 અપૂર્વ અવસર૦

વેદનીયાદિ ચાર કર્મ વર્તે જ્યાં,
 જળી સોદરીવત્ આકૃતિ માત્ર જો;
 તે દેહામય આધીન જેની રિયતિ છે,
 આયુષ્ પૂર્ણ મટિયે દેહિક પાત્ર જો.
 અપૂર્વ અવસર૦

મન વચન કાયા ને કર્મની વર્મણ,
 છુટે જ્યાં સકળ પ્રદગ્ધ સંજય જો;
 એવું અયોગિ મુચ્ચરથાનક ત્યાં વર્તતું,
 મહાભાગ્ય સુખદાયક પૂર્ણ અજય જો.
 અપૂર્વ અવસર૦

ઐક પરમાણુમાત્રની મળે ન સ્પર્શતા,
 પૂર્ણકલંકરહિત અડોલ સ્વરૂપ જો;
 શુદ્ધ નિરંજન ચૈતન્યમૂર્તિ અનન્યમય,
 અગુરુ લઘુ અમૂર્ત સહજપદરૂપ જો.
 અપૂર્વ અવસર૦

પૂર્વપ્રયોગાદિ કારણના યોગથી,
 ઉર્ધ્વગમન સિદ્ધાલય પ્રાપ્ત સુસ્થિત જો;
 સાદિ અનંત અનંત સમાધિ સુખમાં,
 અનંત દર્શન, જ્ઞાન, અનંતસહિત જો.
 અપૂર્વ અવસર૦

જે પદ શ્રી સર્વજ્ઞે દીઠું જ્ઞાનમાં,
 કદી શમ્યા નહીં પણ તે શ્રી ભગવાન જો;
 તેદ સ્વરૂપને અન્ય વાણી તે શું કહે ?
 અનુભવગોચર માત્ર રહ્યું તે જ્ઞાન જો.
 અપૂર્વ અવસર૦

ઐક પરમપદપ્રાપ્તિનું કલ્પ ધ્યાન મેં,
 મળ્ય વગરને હાલ મનોરથરૂપ જો;
 તોપણ નિશ્ચય મોગચંદ મનને રહ્યા,
 પણ આત્મજ્ઞે આમું નેજ સ્વરૂપ જો.
 અપૂર્વ અવસર૦

૯

ધન્ય રે દિવસ આ અદો,
જાગી રે સાંતિ અપૂર્વ રે;
દસ વર્ષે રે ધારા ઉલસી,
મટયો ઉદયકર્મનો ગર્વ રે.
ધન્ય રે દિવસ આ અદો.

ઝાગણીએ ને ઝેઠનીએ,
આબ્યો અપૂર્વ અનુસાર રે;
ઝાગણીએ ને ઝેતાલીએ,
અદ્ભુત વૈરાગ્યધાર રે.
ધન્ય રે દિવસ આ અદો.

ઝાગણીએ ને જાણાલીએ,
સમગીન શુદ્ધ પ્રજાસ્થ રે;
ભુત અનુભવ વધતી દસા,
નિજ સ્વરૂપ અવગાસ્થ રે.
ધન્ય રે દિવસ આ અદો.

ત્યાં આબ્યો રે ઉદય દારમો,
પરિવહ શાંત પ્રવચ રે;
જેમ જેમ તે હાસેલીએ,
તેમ વધે ન પડે રવ રે.
ધન્ય રે દિવસ આ અદો.

વધતું ઝોમજ ચાલિયું,
 હવે દીસે ક્ષીણ કાંઈ રે;
 ક્રમે કરીને રે તે જશે,
 ઝોમ બાસે મનમાંહિ રે.
 ધન્ય રે દિવસ આ અહો.

યથાહેતુ જે ચિત્તનો,
 સત્ય ધર્મનો ઉદ્ધાર રે;
 થશે અવશ્ય આ દેહથી,
 ઝોમ થયો નિરધાર રે.
 ધન્ય રે દિવસ આ અહો.

આવી અપૂર્વ વૃત્તિ અહો,
 થશે અપ્રમત્ત યોગ રે;
 કેવળ લગભગ ભૂમિકા,
 સ્પર્શીને દેહ વિયોગ રે.
 ધન્ય રે દિવસ આ અહો.

અવશ્ય કર્મનો ભોગ છે,
 ભોગવો અવશેષ રે;
 તેથી દેહ ઝોક જ ધારીને,
 જશું સ્વરૂપ સ્વદેશ રે.
 ધન્ય રે દિવસ આ અહો.

૨૬ મા વર્ષ:

મુગ્ધઈ.

અવધાનમાં.

રોજ અને સત્તર વર્ષની મધ્યમાં શ્રીમદ્
 રાયચંદ્રની અવધાન અવસ્થાનો પ્રારંભ થાય
 છે. પ્રથમ ‘અષ્ટાવધાન,’ પછી અનુક્રમે ‘બાર,’
 ‘રોજ,’ ‘બાવન’ અને છેવટે ‘સતાવધાન’
 પર્યંત સ્થિતિ કરી, એકવીસમા વર્ષે અવધાન
 કરવાનું સર્વથા બંધ કર્યું.

અવધાનની અન્યક્રિયાઓપ્રત્યે દૃષ્ટિ રાખી,
 પરસ્પર વિરુદ્ધ પ્રસંગોની અવિરુદ્ધ સંબંધ-
 દર્શક પાદપૂર્તિ કરતાં કે ‘કાંકરો’ ‘પિચકારી’
 જેવા નિર્દોષ વિષયો પર શીઘ્રકાચરચના કરતાં
 પણ વૃત્તિલક્ષ્ય, ‘ધર્મ’ અને ‘વૈરાગ્ય’ પ્રતિ
 સ્થિર થયેલ કાવ્યયોજના દર્શાવે છે.

૧૦

ધર્મવિના ધન ધામ, ધાન્ય ધુગધાળી ધારો;
ધર્મવિના ધરણીમાં, ધિક્કતા ધરાવ છે.

ધર્મવિના ધીમતની, ધારણાઓ ધીખો ધરે;
ધર્મવિના ધર્મ ધર્મ, ધુમ્મ ધે ધમાવ છે.

ધર્મવિના ધરાધર, ધુતારો ન ધામધુમે;
ધર્મવિના ધ્યાની ધ્યાન, ટોમ ટમે ધાવ છે;

ધારો ધારો ધવગ, ધુધર્મની ધુરધરતા;
ધન્ય ધન્ય ધામે ધામે, ધર્મથી ધરાવ છે.

એમ સુચવે શંકરો,
રિત ખેલીને દેખ,
મનખા દેરા મુગ્ધમ્મ,
વિના ધર્મથી લેખ.

સંસ્કારમાં મન કરે : ક્યમ મેઠ જામે ?
દેરામ્મમાં કદ જામે, મનિ એ જ જામે;
મન્ય કરે : મન્યું કદે રિત અપ આવી,
આકાર-પુનરુદ્ધ, વધુનના વધારી.

બનાવી છે કેવી,
 સુધડ પિયકારી સુચવતી;
 બંધી જૂઠી માયા,
 મનન કર એવું મનવતી.
 નથી સાચી મારી,
 ચટક સહુ શિક્ષા કથનમાં;
 ઉરે ધારી જો જો,
 વિનયઅરજી આ મથનમાં.

ગુચ્છાના ગુણ આ તમામ વદતા,
 રક્ષા કરે જંતુની;
 રાખે જળવણી કરી શરીરની,
 આવ્યા કને અંતુની.
 રે! રક્ષા કરવી ઘટે શરણુની,
 એવું સદા સુચવે;
 જો છૂટો તરવા ભવીજન ધરો,
 તો તો ગુચ્છો જો કવે.

વડોદરે વસેલ આ, સયાજીરાવ સાંભરે,
 અધિપતિ નસીમની ગતિ વતી થયો ખરે!
 ધણી છતાં મસ્તારાવ,
 કેદમાં ગયા અરે!
 મતિ વિચિત્ર કમતી,
 તું હવે શોક શું ધરે?

विपशम्.

૧૧

શાંતિકે સાગર અરૂ, નીતિકે નાગર નેક;
 દયાકે આગર ગ્યાન, ધ્યાનકે નિધાન હો.
 શુદ્ધ બુદ્ધિ બ્રહ્મચારી, મુખગ્યાનિ પૂર્ણ પ્યારી;
 સગ્નકે હિતકારી, ધર્મકે ઉદ્યાન હો.
 રાગદ્વેષે રહિત, પરમ પુનીત નિત્ય;
 ગુનસે અચિત ચિત્ત, સજ્જન સમાન હો.
 રાયચંદ્ર ધૈર્ય પાળ, ધર્મઢાલ ક્રોધકાલ;
 મુનિ તુમ આગે મેરે, પ્રનામ અમાન હો.—

માયા, માન, મનોજ, મોહ, મમતા, મિથ્યાત્ મોડી મુનિ,
 ધોરી ધર્મ ધરેલ ધ્યાન ધરથી,
 ધારેલ ધૈર્ય ધુની;
 છે સંતોષ સુશીલ સૌમ્ય સમતા, ને શીયળે ચંડના,
 નીતિ રાય દયા, ક્ષમાધર મુનિ,
 કોટી કરે વંદના.

જ્ઞાની કે અજ્ઞાનીજન, સુખ દુઃખરહિત ન કોય;
 જ્ઞાની વેદે ધૈર્યથી, અજ્ઞાની વેદે રોય.
 જન્મ જરા ને મૃત્યુ,
 મુખ્ય દુઃખના હેતુ;
 કારણ તેના બે કલા,
 રાગદ્વેષ અણુદેતુ.

૧૨

મેાતીતણી માળા મળામાં, મુશ્મવંતી મલકતી,
હીરાતણા રુબ હારધી, બહુ કંઠકાંતિ ઝગકતી.

આબૂતણેધી ઝોપતા,
બાગ્યા મરણને ભેધને,
જન જાણીએ મન માનીએ,
નવ દાગ મૂકે દોષને.

મણિમય મુમટ માથે ધરીને, હણું કુંડળ નાખતા,
કોચન કહીં કરમાં ધરી, કહીંએ કચાસ ન રાખતા.

પળમાં પડયા પૃથ્વીપતિ એ,
બાન બૂતળ ખોધને,
જન જાણીએ મન માનીએ,
નવ દાગ મૂકે દોષને.

દસ આંગળીમાં આંગળિક સુદા જડિત માણિક્યથી,
જે પરમ પ્રેમે પેરતા, પોંચી કળા બારીકથી.

એ વેઠ વીંટી સર્વ છોડી,
આસિયા મુખ ધોધને,
જન જાણીએ મન માનીએ,
નવ દાગ મૂકે દોષને.

મુછ વાંકડી કરી કાંકડા થઇ, લીંચુ ધરતા તે પરે,
કાપેલ રાખી કાતરા, હર કોઈનાં હૈયાં હરે.

એ સાંકડીમાં આવિયા,
છટકયા તજ સહુ સોઇને,
જન જાણીએ મન માનીએ,
નવ કાળ મૂકે કોઇને.

છ ખંડના અધિરાજ જે, ચંડે કરીને નીપજ્યા,
અહાંડમાં બળવાન થઇને, ભૂપ ભારે બિપજ્યા.

એ ચતુર ચક્રી ચાલિયા,
હોતા નહોતા હોઇને,
જન જાણીએ મન માનીએ,
નવ કાળ મૂકે કોઇને.

જે રાજનીતિનિપુણતામાં, ન્યાયવંતા નીવડ્યા,
અવળા કયે જેના બધા, સવળા સદા પાસા પડ્યા.

એ આગ્યશાળી આગિયા તે,
અટપટો સૌ ખોઇને,
જન જાણીએ મન માનીએ,
નવ કાળ મૂકે કોઇને.

તરવારબહાદુર દેશપ્રી, પૂર્વનામાં પેખિયા,
દાયા દહિ દાખે કરી એ દેશપ્રીજન દેખિયા;

એવા બહા બહાવીર તે,
અતે રહેલા રહેને,
જન જાણીએ મન માનીએ,

૧૭

સાતબી મુખદ હોય, માનતણે મદ દોય,
 ખમા ખમા ખુદ હોય, તે તે કયા કામનું ?
 જીવાનીનું જોર હોય, અંશનો અકાર હોય,
 દોષતનો દોર હોય, એ તે મુખ નામનું;
 વનિતા વિલાસ હોય, પ્રેમતા પ્રમાદ હોય,
 દસ જેવા દાસ હોય, હોય મુખ ધામનું;
 વડે રાખયંદ એમ, સર્કર્મને ધાર્યા વિના,
 જાણી મે જે મુખ એ તો, એએ જ બદામનું !
 મોહ માન મોહવાને, ફેલપણું ફોહવાને,
 જગદ્દે તોહવાને, હેતે નિજ કાચયા;
 કુમતિને કાપવાને, સુમતિને સ્થાપવાને,
 મમત્વને માપવાને, સકલ સિદ્ધાંતથી.
 મહા મોક્ષ માણવાને, જગદીશ જાણવાને,
 અજન્મતા આણવાને, વળી બધી જાતથી.
 અઢોદિક અનુપમ, મુખ અનુભવવાને,
 ધર્મ ધારણાને ધારો, ખરે ખરી ખાંતથી.
 દિનઠર વિના જેવો, દિનનો દેખાવ રીસે,
 રાશિ વિના જેવી રીતે, સર્વેરી મુદ્રાવ છે.

પ્રજ્ઞપતિ વિના જેવી, પ્રજ્ઞ પુરતણી પેખો,
સુરસ વિનાની, જેવી, કવિતા કહાય છે.

સહીશ વિહીન જેવી, સરીતાની શોભા અને,
ભર્તાર વિહીન જેવી, ભાગિની ભળાય છે.

વટે રાયચંદ વીર, સદ્ધર્મને ધાર્યા વિના,
માનવી મહાન તેમ, કુકર્મી કળાય છે.

ચાતુરે ચોંપેથી ચાહી, ચિંતામણી ચિત્તંગણે;
પંડિતો પ્રમાણે છે, પારસમણી પ્રેમથી.

કવિયો કલ્યાણકારી, કલ્પતરુ કયે જેને;
સુધાનો સાગર કયે, સાધુ શુભ ક્ષેમથી.

આત્મના ઉદ્ધારને, ઉમંગથી અનુસરો ને;
નિર્મળ થવાને કાળે, નમો નીતિ નેમથી.

વટે રાયચંદ વીર, એવું ધર્મરૂપ જાણી;
ધર્મગ્રંથિ ધ્યાન ધરજો, વિદ્યમો ન વેગથી.

૧૫ મા કવો:

વૃત્ત: અક્ષર:

૧૪

જળ હળ જ્યોતિસ્વરૂપ તું,
 કેવળ કૃપાનિધાન;
 પ્રેમ પ્રુનિત તુંજ પ્રેરજો,
 ભવ ભંજન ભગવાન.

નિત્ય નિરંજન નિત્ય હો,
 ગંજન મંજ શુભાન;
 અભિવંદન અભિવંદના,
 ભવ ભંજન ભગવાન.

ધર્મ ધરણ તારણ તરણ,
 કરણ અરણ સન્માન;
 વિપ્નહરણ પાવન કરણ,
 ભવ ભંજન ભગવાન.

ભદ્ર ભરણ બીતિ હરણ,
 સુધી કરણ શુભવાન;
 દલેષ હરણ ચિંતા ચુરણ,
 ભવ ભંજન ભગવાન.

અવિનાશી અરિદંત તું,
 એક અર્થદ અમાન;
 અમર અમર અણુમન્મ તું,
 ભવ ભંજન ભગવાન.

આનંદી અપવર્ગિ તું,
અકળ ગતી અનુમાન;
આશિષ અનુકૂળ આપજે,
ભય ભંજન ભગવાન.

નિરાકાર નિર્લેપ છો,
નિર્મળ નીતિ નિધાન;
નિર્મોહક નારાયણા,
ભય ભંજન ભગવાન.

સચરાચર સ્વયંભૂ પ્રભૂ,
સુખદ સોંપજો સાન;
સૃષ્ટિનાથ સર્વેશ્વર,
ભય ભંજન ભગવાન.

સંકટ શોક સકળ હરાયુ,
સૌભાગ માન નિધાન;
કલ્યાણ વિકળ અગળ કરો,
ભય ભંજન ભગવાન.

આધિ વ્યાધિ દુઃખવિત્તે,
હરો લંભ ભોધાન;
કલ્યાણ કરુણા કરો,
ભય ભંજન ભગવાન.

ક્રિંકરની કંઠરે મરિ,
ભૂત બ્રહ્મકેર લલન;
મોહર ને મોહકે હરો,
ભય ભંજન ભગવાન.

સક્તિ સિદ્ધિને આપશે,
 ભક્તિ મુક્તિનું દાન;
 દુઃખ વ્યુક્તિ બહેર છે,
 ભવ ભંજન ભગવાન.

નીતિ પ્રીતિ નમ્રતા,
 ભધી સક્તિનું જ્ઞાન;
 આર્થ પ્રજ્ઞને આપશે,
 ભવ ભંજન ભગવાન.

દયા શાંતિ ઔદયેતા,
 ધર્મ મર્મ મન ધ્યાન;
 સંપ જંપ વણ કંપ દે,
 ભવ ભંજન ભગવાન.

હર આજસ ઐદીપણું,
 હર અધ ને અધ્યાન;
 હર ભમણા હારત તથી,
 ભવ ભંજન ભગવાન.

તનમન ધનને અમનું,
 દે સુખ સુધા સમાન;
 આ અવનીનું કર બહું,
 ભવ ભંજન ભગવાન.

વિનય વિનંતિ રાણી,
 ધરો કૃપાથી ધ્યાન;
 માન્ય કરો અદારજને,
 ભવ ભંજન ભગવાન.

૧૫

વિદ્યુતલક્ષ્મી પ્રભુતાપતંગ,
 આયુષ્ય તે તો જળના તરંગ;
 પુરંદરી આપ અનંગ રંગ,
 શું રાત્રીએ ત્યાં ક્ષણનો પ્રસંગ !

સર્વમનો ધર્મ સુશર્ણુ જાણી,
 આરાધ્ય આરાધ્ય પ્રભાવ આણી;
 અનાથ એકાંત સનાથ થાશે,
 એના વિના કોઇ ન બાંહ સહાશે.

શરીરમાં વ્યાધિ પ્રત્યક્ષ થાય,
 તે કોઈ અન્યે લઇ ના શકાય;
 એ ભોગવે એક સ્વ આત્મ પોતે,
 એકત્વ એથી નય સુઝ ગોતે.

ના મારાં તન રૂપ કાંતિ યુવતિ,
 ના પુત્ર કે બ્રાત ના,
 ના મારાં ભૂત સ્નેહિયો સ્વજન કે,
 ના ગોત્ર કે શાત ના;

ના મારાં ધન ધામ યૌવન ધરા,
 એ મોહ અસાત્વના,
 રે ! રે ! જીવ વિચાર એમજ સદા,
 અન્યત્વદા ભાવના.

રાજી સર્વે મળી સુમંદન ધસી, ને ચર્યવામાં હતી,
 જૂઝવે ત્યાં ઠક્કણટ ઠક્કણતણે, ઝાતી નમી જૂપતી;
 સંવાદે પખુ ઉદયી દદ રલો, એકત્વ સાચું કર્યું,
 એવા એ મિથિસેરાનું ચરિત આ, સંપૂર્ણ અત્રે ઘણું.

ખાણુ મુત્રને મળની,
 રાગ જરાનું નિવાસનું ધામ;
 કાપા એવી મર્જીને,
 માન ત્યજને કર સાર્યક આમ.

દેખી આંગણિ આપ એક અકરી, વૈરાગ્ય વેગે ગયા,
 છાંડી રાજસમાજને બરતણ, કૈવલ્ય યાત્રી થયા;
 ચોથું ચિત્ર પવિત્ર એજ ચરિતે, પામ્યું અદ્વા પૂર્ણતા;
 યાત્રીનાં મન તેજ રંજન કરો, વૈરાગ્યભાવે યથા.

અનંત સૌખ્ય નામ દુઃખ, ત્યાં રહી ન મિત્રતા !
 અનંત દુઃખ નામ સૌખ્ય, પ્રેમ ત્યાં-વિચિત્રતા ! !
 ઉપાદ ન્યાય નેત્રને,
 નિહાળ રે ! નિહાળ તું;
 નિષ્ઠિતિ સિદ્ધમેવ ધારી,
 તે પ્રશ્નિ જાણ તું.

જ્ઞાન, ધ્યાન વૈરાગ્યમય,
 ઉત્તમ જદાં વિચાર;
 એ ભાવે શુભ જાવના,
 તે ઉત્તરે ભવપાર.

૧૬

શુભ શીતગતામય છાંય રહી,
મનવાંછિત જ્યાં કૃપાપંક્તિ કહી;
જિન ભક્તિ ગૃહો તરુકલ્પ અહો,
ભજિને ભગવંત ભવંત લહો.

નિજ આત્મસ્વરૂપ મુક્ત પ્રગટે,
મન તાપ ઉતાપ તમામ મટે;
અતિ નિર્જરતા વણુ દામ ગૃહો,
ભજિને ભગવંત ભવંત લહો.

સમભાવિ સદા પરિણામ થશે,
જાતમંદ અધોગતિ જન્મ જશે;
શુભ મંગળ આ પરિપૂર્ણ અહો,
ભજિને ભગવંત ભવંત લહો.

શુભ ભાવવટે મન શુદ્ધ કરો,
નવકાર મન પદને સમરો;
નદિ એક સમાન સુમંત્ર કરો,
ભજિને ભગવંત ભવંત લહો.

કરશે કૃપા કેવળ ગામ કયા,
જન્મે શુભ નવવરવર પદા;
નૃપત્યંક પ્રાપ્તિ અર્જન કરો,
ભજિને ભગવંત ભવંત લહો.

૧૭

હે ભગવાન!! હું બહુ બૂલી ગયો,
મેં તમારા અમૂલ્ય વચનોને
લક્ષ્યમાં લીધાં નહીં.

તમારા કહેલાં અતુલ્ય તત્વોને
મેં વિચાર કર્યો નહીં.

તમારા પ્રણીત કરેલાં
ઉત્તમ શીર્ષોને સેવ્યું નહીં,

તમારા કહેલાં દયા, શાંતિ,
ક્ષમા અને પવિત્રતા
મેં ઓળખ્યા નહીં.

હે ભગવાન!! હું બૂલ્યો,
આપણે, રચ્યો,
અને અર્પિત સંસારની
વિટખાણમાં પડ્યો છું.

હું પાપી છું, હું બહુ મદોન્મત્ત!
અને કર્મ રજથી કરીને! મલીન છું!

હે પરમાત્મા !! તમારાં કહેલાં! તસ્મે વિના!
મારો મોક્ષ નથી!

હું નિરંતર! પ્રપંચમાં પડ્યો છું!
અજ્ઞાનથી અંધ! થયો છું!

મારામાં! વિવેકશક્તિ નથી!
અને હું મૂઢ છું, નિરાશ્રિત છું, અનાથ છું!

નિરાગી પરમાત્મા!! હવે હું તમારું
તમારા થઈ જાઉં! અને તમારા મુનિનું! સરજી મંદુ છું!

મારા અપરાધ! ક્ષમા કર!
હું તે સર્વ! પાપથી મુક્ત થઈ,
એ મારી! અભિલાષા છે!

આમગી કરેલાં! પાપોનો હું હવે
પરમાત્મા થઈ છું!

જેમ જેમ! હું સુખ વિચાર્યું! હવે થઈ છું!
તેમ તેમ! તમારા તત્ત્વના! સમજાવે!
મારા સ્વપ્નનો! પ્રસાદ કરે છે!

તમે નિરાગી, નિર્વિકારી, સત્ત્વિદાનંદ સ્વરૂપ,
સહજનંદી! અનંતજ્ઞાની,
અનંતદર્શી અને ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક છો.

હું માત્ર મારા હિતને અર્થ,
તમારી સાક્ષીએ! ક્ષમા આહું છું!

એક પળ પણ! તમારા કહેલાં
તત્ત્વની! શંકા ન થાય;
તમારા કહેલા! રસ્તામાં અહોરાત્ર! હું રહું;
એજ મારી! આકાંક્ષા અને વૃત્તિ! થાઓ.

હે સર્વથ ભગવાન! તમને હું વિશેષ શું કહું!
તમારાથી! કાંઈ અગ્નિષ્ટુ નથી!
માત્ર પશ્ચાત્તાપથી! હું કર્મજન્ય!
પાપની! ક્ષમા ઇચ્છું છું!

ૐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

૧૭ મા વર્ષ;

વવાણીઆ:

૧૮

હતી દીનતાઇ ત્યારે તાકી પટેલાઇ અને,
મળા પટેલાઇ ત્યારે તાકી છે રોડાઇને;
સાંપડી રોડાઇ ત્યારે તાકી મંત્રિતાઇ અને,
આવી મંત્રિતાઇ ત્યારે તાકી વૃષતાઇને.
મળા વૃષતાઇ ત્યારે તાકી દેવતાઇ અને,
દીઠી દેવતાઇ ત્યારે તાકી ચંદ્રાઇને;
આહો ! રાજચંદ્ર માનો માનો ચંદ્રાઇ મળા (!)
વધે વૃષ્ટાઇ તોય જાવ ન મરાઇને.

કરોચલી પડી ડાઠી ડાચાંતણો દાટ વળ્યો,
ઠાળા કેસપડી વિરે સેતતા છરાઇ ગઈ;
સંભવું સાંભળવું ને દેખવું તે માંડી વાળ્યું,
તેમ દંત-આવલી તે, ખરી, કે ખરાઇ ગઈ;
વળા કેડ વાંકી હાડ મયાં અંમરંમ મયો,
હાવાની આવ જતાં લાકડી લેવાઈ ગઈ;
અરે ! રાજચંદ્ર એમ, યુવાની દરાઇ પણ,
મનથી ન તોય ચાંડ, મમત મરાઈ ગઈ.

તમે નિરાશી! નિર્વિકારી! મતનિરાનંદ રાજ્ય!
 મનનનંદા! આનંદજાળી!
 આનંદદર્શી અને વૈજ્ઞાન્ય પ્રકાશક છો!

હું ગાય માણ! દિનમે આમો
 તમારી આશીર્વાદ! કામ ગાય હું!

એક પણ વસ્તુ તમારું કહેવાઈ
 નથી જોઈ શકું ન ગાય
 તમારું કહેવાઈ શકું નથી આશીર્વાદ! હું કહેવાઈ
 એક પણ વસ્તુ તમારું કહેવાઈ શકું નથી.

હું કહેવાઈ શકું નથી તમારું કહેવાઈ શકું કહેવાઈ
 એક પણ વસ્તુ તમારું કહેવાઈ શકું નથી.
 તમારું કહેવાઈ શકું નથી તમારું કહેવાઈ શકું નથી.
 તમારું કહેવાઈ શકું નથી તમારું કહેવાઈ શકું નથી.
 તમારું કહેવાઈ શકું નથી તમારું કહેવાઈ શકું નથી.

भक्ति.

કરોડોના કરજના, શીર પર ડંકા વાગે,
 રોગથી રૂંધાઇ ગયું, શરીર સૂકાઇને;
 પુરપતિ પણ માથે, પીડવાને તાણી રહ્યો,
 પેટ તણી વેદ પણ, શકે ન પુરાઇને;
 પિતૃ અને પરણી તે, મચાવે અનેક ધંધ,
 પુત્ર, પુત્રી બાળે ખાઉં ખાઉં દુઃખદાઇને,
 અરે ! રાજચંદ્ર તોય છવ ઝાવા દાવા કરે,
 જન્મજ છંડાય નહીં તજી છવ તૃષ્ણાઇને.

થઇ ક્ષીણ નાડી અવાચક જેવો રહ્યો પડી,
 છવન દીપક પામ્યો કેવળ ઝંખાઇને;
 છેલી ધસે પડ્યો બાળી ભાઇએ ત્યાં એમ ભાખ્યું,
 હવે ટાઢી માટી થાય તો તો દીક ભાઇને;
 હાથને હલાવી ત્યાં તો ખીજી બુઢે સૂચવ્યું એ,
 બોલ્યા વિના બેશ બાળ તારી ચતુરાઇને !
 અરે ! રાજચંદ્ર દેખો દેખો આશાપાશ કેવો !
 જતાં ગઈ નહીં ડાસે મમતા મરાઇને !

૧૭ મા વધે:

વવાણીઆ.

ભક્તિ.

કરોડોના કરજના, શીરં પર ડંકા વાગે,
 રોગથી રૂંધાઇ ગયું, શરીર સૂકાઇને;
 પુરપતિ પણ માથે, પીડવાને તાણી રહ્યો,
 પેટ તણી વેદ પણ, શકે ન પુરાઇને;
 પિતૃ અને પરણી તે, મર્યાદા અનેક ધંધ,
 પુત્ર, પુત્રી ભાળે ખાઉં ખાઉં દુઃખદાઇને,
 અરે ! રાજચંદ્ર તોય જીવ જાવા દાવા કરે,
 જન્મજી છંડાય નહીં તજી જીવ તૃષ્ણાઇને.

થઇ ક્ષીણ નાડી અવાચક જેવો રહ્યો પડી,
 જીવન દીપક પામ્યો કેવળ ઝંખાઇને;
 છેલી ધસે પડ્યો ભાળી ભાઇએ ત્યાં એમ ભાખ્યું,
 હવે ટાઢી માટી થાય તો તો દીક ભાઇને;
 હાથને હલાવી ત્યાં તો ખીજી બુદ્ધે સૂચવ્યું એ,
 બોલ્યા વિના બેશ બાળ તારી ચતુરાઇને !
 અરે ! રાજચંદ્ર દેખો દેખો આશાપાશ કેવો !
 જતાં ગઈ નહીં ડાસે મમતા મરાઇને !

૧૭ મા વર્ષે:

વવાણીઆ.

लक्ष्मि.

કરોડોના કરજના, શીર પર ડંકા વાગે,
 રોગની રૂપાઈ ગણું, શરીર સૂકાઈને;
 પ્રપતિ પણ મારે, પીડાને તાણી રહો,
 પેટ તણી વેદ પણ, શકે ન પુરાઈને;
 પિત્ર અને પરણી તે, મર્યાદા અનેક ધંધ,
 પુત્ર, પુત્રી બાળે ખાઈ ખાઈ દુઃખદાઈને,
 અરે ! રાજ્યંદ્ર તોય જીવ જાવા દાવા કરે,
 જન્મજ છંડાય નહીં તજી જીવ તૃષ્ણાઈને.

યદ્દ ક્ષીણ નાડી અવાચક જેવો રહો પડી,
 જીવન દીપક પામ્યો કેવળ જંખાઈને;
 હેલી ધસે પડ્યો ભાળો ભાઈએ ત્યાં એમ ભાઈયું,
 હવે ટાઢી મારી થાય તો તો દીક ભાઈને;
 હાથને હલાવી ત્યાં તો ખીજી બુદ્ધે સૂચ્યું એ,
 બોલ્યા વિના બેશ બાળ તારી ચતુરાઈને !
 અરે ! રાજ્યંદ્ર દેખો દેખો આશાપાશ કેવો !
 જતાં ગઈ નહીં ડોસે મમતા મરાઈને !

૧૭ મા વર્ષ:

વવાણીઆ.

२०

तपोऽध्याने शक्तिर्यथा साव,
 ये साधने स्यान्मदी मुद्रायाः
 भद्रान्ते भगवन्पद्मि यामेः
 आरे पञ्ची ते सुधनं प्रजापते.
 निर्मलताः सुर सिद्धि दत्ता,
 हां तो स्वयं मुद्रा प्रहृष्टं ध्यानाः
 विष्णुम त्वां देवगुणं भद्र यामे.
 रक्षक सिद्धि विष्णु विष्णुमे.

૨૧

હે પ્રભુ ! હે પ્રભુ ! શું કહું,
 દીનાનાથ દયાળ;
 હું તો દોષ અનંતવું,
 ભાજન છું કરણાળ.

શુદ્ધ ભાવ મુજમાં નથી,
 નથી સર્વ ગુણ રૂપ;
 નથી લઘુતા કે દીનતા,
 શું કહું પરમ સ્વરૂપ ?

નથી આત્મા ગુરુદેવની,
 અચળ કરી ઉરમાંહિ;
 આપતણો વિશ્વાસ દ્રઢ,
 તે પરમાદર નાંહિ.

રતેજ નદી અનુકંભે,
 નદી અનુ કંભા રતેજ;
 રતેજ અનુકંભા નદી,
 નદી અનુકંભ અનુકંભ.

‘હું ખાતર રું રૂપે રૂપે’;
 રૂપે નદી રિપે;
 રૂપે રૂપે રૂપે નદી,
 રૂપે રૂપે રૂપે રૂપે.

અચિંત્ય તુલ્ય મહાત્મનો,
 નદી પ્રકૃતિન અપ;
 અંસ ન એકે રનેદનો,
 ન એકે પરમ પ્રભાવ.

અચિંત્ય આસક્તિ નદિ,
 નદિ વિરહનો તાપ;
 કયા અવસ્થા તુલ્ય પ્રેમની,
 નદિ તેનો પરિતાપ.

અચિંત્ય પ્રવેશ નદિ,
 નદિ અગત દદ જ્ઞાન;
 સમગ્ર નદિ નિગત્યમની,
 નદિ શુભ દેશે સ્થાન.

૨૧

હે પ્રભુ ! હે પ્રભુ ! શું કરું,
 દીનાનાથ દયાળુ;
 હું તો દોષ અનંતનું,
 ભાજન છું કરણાળુ.

શુદ્ધ ભાવ મુજમાં નથી,
 નથી સર્વ ગુણ રૂપ;
 નથી લઘુતા કે દીનતા,
 શું કરું પરમ સ્વરૂપ !

નથી આજ્ઞા મુરદેવની,
 અચળ કરી ઉરમાંદિ;
 આપત્રો વિજાલ રૂઠ,
 તે પરમાદર નાંદિ.

ભોગ નથી સત્સંગનો,
 નથી સત્ સેવા ભોગ;
 દેવગ અપેક્ષતા નથી,
 નથી આશય અનુયોગ.

“હું પામર સું કરીં સકું”,
 એવો નથી વિચેક;
 મરણ મરણ ધીરજ નથી,
 મરણ સુધીની છેક.

આર્થિત્ય તુજ મહાભનો,
 નથી પ્રકૃષ્ણિત આવ;
 અંશ ન એકે રસદનો,
 ન મને પદ્મ ૧૦૦ ૧.

અનુગ્રહ આપે ૧૦૧
 નરિ વિરદનો ૧૦૨
 કથા અનુગ્રહ ૧૦૩ (૧૦૪),
 નરિ ભોગ ૧૦૫ ૧

અભિમાન ૧૦૬
 નરિ અનુગ્રહ ૧૦૭
 અનુગ્રહ ૧૦૮
 નરિ ૧૦૯ ૧

૨૧

હે પ્રભુ ! હે પ્રભુ ! શું કરું,
 દીનાનાથ દયાળ;
 હું તો દોષ અનંતવું,
 ભાગ્યનું છું દરણાળ.

શુદ્ધ ભાવ મુજમાં નથી,
 નથી સર્વ તુજ રૂપ;
 નથી લયુતા કે દીનતા,
 શું કરું પરમ સ્વરૂપ ?

નથી આજ્ઞા ગુરુદેવની,
 અચળ કરી કિરમાંદિ;
 આપતજી વિશ્વાસ દ્રઢ,
 તે પરમાદર નાંદિ.

જોગ નથી સવસંમનો,
 નથી સવ સેવા જોગ;
 કેવળ અપેક્ષતા નથી,
 નથી આધ્યક્ષ અનુયોગ.

‘હું પામર રું કરીં ચક્ર’,
 એવો નથી વિવેક;
 ચરણ ચરણ ધીરજ નથી,
 મરણ સુધીની છેક.

અચિંત્ય ટુગ મહાત્મનો,
 નથી પ્રકૃષ્ટિત જાવ;
 અંશ ન એકે સ્નેહનો,
 ન મળે પરમ પ્રભાવ.

અયગરૂપ આસક્તિ નહિ,
 નહિ વિરહનો તાપ;
 કયા અસંખ્ય ટુગ પ્રેમની,
 નહિ તેનો પરિતાપ.

બક્તિમાર્ગ પ્રવેશ નહિ,
 નહિ ભગન દદ જ્ઞાન;
 સમજ નહિ નિઃસ્વર્ગની,
 નહિ શુભ દેશે સ્થાન.

शङ्खोदक छविनी धरो,
 नदि मधोका धरो;
 नैम नदि व्याकुला,
 मृदुलो प्रभु मृग कर्म.

मेवाते प्रविष्टा न,
 ने मधुन नदी नदी;
 देवद्विज मने नदि,
 नदी मधुन नदी नदी.

मृग विमल मृदुलो नदी,
 मृग मधुन नदी नदी,
 नदी मधुन मधुन नदी,
 नदी मधुन नदी.

કેવળ કરુણા-મર્તિ હો,
દૌનગધુ દૌનનાથ;
પાપી પરમ અનાથ હું,
મહેા પ્રભુજી દાથ.

અનંત કળયી આપડો,
વિના જ્ઞાન જગવાન;
સેબ્યા નહિ શુરસંતને,
મૈત્ર્યુ નહિ અભિમાન.

સંત ચરણ આશય વિના,
સાધન કર્યા અનેક;
પાર ન તેથી પામિયો,
હિઓ ન અંશ વિવેક.

બહુ સાધન બંધન ચર્પા,
રહો ન કોઈ ઉપાય;
સતસાધન સમજ્યો નહિ,
ત્યાં બંધન શું જાય.

પ્રભુ, પ્રભુ હવે સાગી નહિ,
પડ્યો ન સદ્ગુર પાપ;
દીદા નહિ નિજ દેવ તો,
તરિયે કાણુ ઉપાય ?

૨૩

બહુ પુણ્યકેરા પુંજથી, શુભ દેહ માનવનો મળ્યો,
 તોયે અરે ! ભવચક્રનો, આંટો નહીં એકે ટળ્યો;
 સુખ પ્રાપ્ત કરતાં સુખ ટળે છે, લેશ એ લક્ષે લહો,
 ક્ષણ ક્ષણ બચંકર ભાવમરણે, કાં અહો રાત્રી રહો ?

લક્ષ્મી અને અધિકાર વધતાં, શું વધ્યું તે તો કહો ?
 શું કુટુંબ કે પરિવારથી વધવાપણું, એ નય ગૃહો.
 વધવાપણું સંસારનું નરદેહને હારી જવો,
 એનો વિચાર નહિ અહોહો ! એક પણ તમને હવો ! ! !

નિર્દોષ સુખ નિર્દોષ આનંદ, લ્યો ગમે ત્યાંથી ભગે;
 એ દિવ્ય શક્તિમાન જોથી, જાનિરેથી નીકળે ! !
 પર વસ્તુમાં નહિ મુજવો, એની દયા મુજને રહી,
 એ ત્યાગવા સિદ્ધાંત કે, પશ્ચાત્ કુપ્ત તે સુખ નહિ.

હું કોણ છું ? ક્યાંથી થયો ? શું સારૂ છે મારું ખરું ?
 પ્રાના સખંધે વળગણ છે ? રાખું કે એ પરદર ?
 એના વિચાર વિવેકપૂર્વક શાંત ભાવે તો ક્યાં,
 તો સર્વ આત્મિક જ્ઞાનનાં સિદ્ધાંતનરૂપ અનુભવ્યાં.

તે પ્રાપ્ત કરવા વચન કોનું, સત્ય કેવળ મોનનું ?
 નિર્દોષ નરનું કથન માનો, 'તેલ' નેણે અનુભવ્યું,
 રે ! આત્મ તારો ! આત્મ તારો !, શીઘ્ર એને જોગજો:
સર્વાત્મમાં સગદરિ થો,
 આ વચનને હૃદયે સખો.

૧૭ મા વર્ષે:
 વવાણીઆ.

પુત્રપ્રાપ્તિ કર્યા હતાવ,
નિનવરની ત્યાં નદી આઘાવ;
સર્વ સુખનું દરજો મુખ,
મદાવીરની વિજા મુખ.

સર્વ દેશને એ ઉપરેલ,
એ એકાંતે નદી વિશેષ;
સર્વ પ્રકારે નિનનો બોધ;
દયા દયા નિર્ભય અવિરોધ !

એ ભવતારક મુંદર રાદ,
ધરિયે તરિયે કરો ઉત્સાહ;
ધર્મ સકળનું એ મુખ મૂળ,
એ વધુ ધર્મ સદા પ્રતિફળ.

તત્કાલથી એ આગળે,
તે જાન પોતાં સાધન સુખે;
શાંતિનાથ ભગવાન પ્રસિદ્ધ,
રાજવંશ દરજોએ સિદ્ધ.

મા વરો;
પાણીઆ.

૨૫

નિરખીને નવયૌવના, લેશ ન વિષય નિદાન;
ગણે કાષ્ટની પૂતળી, તે ભગવાન સમાન.

આ સઘળા સંસારની, રમણી નાયકરૂપ;
એ ત્યાગી, ત્યાગ્યું બધું, કેવળ શોક સ્વરૂપ.

એક વિષયને જીતતાં, જીત્યો સૌ સંસાર;
વૃપતિ જીતતાં જીતિયે, દળ, પૂર ને અધિકાર.

વિષયરૂપ અંકૂરથી, ટળે જ્ઞાન ને ધ્યાન;
લેશ મદીરાપાનથી, છાકે જ્યમ અજ્ઞાન.

જે નવ વાડ વિશુદ્ધથી, ધરે શિયળ સુખદાર્ધ;
ભવ તેનો લવ પછી રહે, તત્ત્વવચન એ ભાષ.

સુંદર શીયળ સુરતરૂ, મન વાણી ને દેહ;
જે નરનારી સેવશે, અનુપમ ફળ લે તેહ.

પાત્ર વિના વસ્તુ ન રહે, પાત્રે આત્મિક જ્ઞાન;
પાત્ર થવા સેવો સદા, બ્રહ્મચર્ય મતિમાન.

૧૭ મા વર્ષે:

વવાણીઆ.

विज्ञान.

૨૬

લોક પુરુષ સંસ્થાને કલો,
 એનો ભેદ તમે કંઈ લલો ?
 એનું કારણ સમજ્યા કંઈ,
 કે સમજાવ્યાની અતુરાર્ધ.

સરીર પરથી એ ઉપદેશ,
 જ્ઞાન, દર્શન કે ઉદ્દેશ;
 જેમ જણાવો, સુણિયે તેમ,
 કાં તો લઈએ દઈએ ક્ષેમ.

શું કરવાથી પોતે મુખી,
 શું કરવાથી પોતે દુઃખી;
 પોતે શું ? ક્યાંથી છે આપ,
 એનો માગો શીઘ્ર જવાપ.

જ્યાં સંકા ત્યાં ગણુ સંતાપ,
 જ્ઞાન તદ્દાં સંકા નહીં સ્થાપ;
 પ્રભુ-મક્તિ ત્યાં ઉત્તમ જ્ઞાન,
 પ્રભુ મેળવવા શુરુ ભગવાંન.

શુરુ ઝોગખવા ધટ વેસાચ,
 તે ઉપજવા પૂર્વિક બાગ્ય,
 તેમ નહીં તો કંઈ સત્સંગ,
 તેમ નહીં તો કંઈ દુઃખરંગ.

જે ગાયો તે સધળે ઝેક,
 સકળ દસેને ઝે જ વિવેક;
 સગળજ્ઞાની સેવી કરી,
 સ્વાદવાદ સમજાવુ પશુ ખરી.

મૂળ સ્થિતિ જે પૂછે મને,
 તો સોંપી દઉં યોગી કને;
 પ્રથમ અંતને મધ્યે ઝેક,
 લોકરૂપ અસોકે દેખ.

છવાછવ સ્થિતિને જોઈ,
 દબ્યો ઝોરતો સંકા જોઈ;
 એમ જ સ્થિતિ ત્યાં નહીં ઉપાધ,
 “ઉપાધ હાં નહીં” સંકા જાણ.

એ આશય જાણે તે જાણુ,
 જાણે જ્યારે પ્રકટે જાણુ;
 સમગ્રે જાપમુક્તિયુક્ત છવ,
 નિરખી લાજે શોક સદૈવ.

૨૬

લોક પુરુષ સંસ્થાને કલો,
 એનો ભેદ તમે કંઈ લલો ?
 એનું કારણ સમજ્યા કાંઈ,
 કે સમજાવ્યાની ચતુરાઈ.

શરીર પરથી એ ઉપદેશ,
 જ્ઞાન, દર્શન કે ઉદ્દેશ;
 જેમ જણાવો, સુણિયે તેમ,
 કાં તો લઈએ દષ્ટિએ ક્ષેમ.

શું કરવાથી પોતે સુખી,
 શું કરવાથી પોતે દુઃખી;
 પોતે શું ? ક્યાંથી છે આપ,
 એનો માગો શીઘ્ર જવાપ.

જ્યાં સંકા ત્યાં ગણ સંતાપ,
ગાન તદો સંકા નહો રચાપ;
પ્રભુ-ભક્તિ ત્યાં ઉત્તમ ગાન,
પ્રભુ મેળવવાં ગુરુ ભગચાન.

ગુરુ ઝાગખવા પદ વેશખ,
તે ઉપજ્યા પૂર્વિક ભાખ;
તેમ નહો તો કંઈ સત્સંગ,
તેમ નહો તો કંઈ દુઃખરમ.

જે જાપો તે સધળે ઝોઠ,
સકળ દર્શને એ જ વિવેક;
સમગ્રઆત્મા સેલી કરી,
સ્વાદચ્છ સમગ્રજી પણ ખરી.

મૂળ સ્થિતિ જે પૂછે મને,
તો સોંપી દઉં ચોખી કને;
પ્રથમ અંતને મધ્યે ઝોઠ,
સોઠણ અઝોઠે દખ.

છવાછવ સ્થિતિને જોઈ,
દબો ઝોરતો સંકા જોઈ;
એમ જ સ્થિતિ ત્યાં નહો ઉપાય,
"ઉપાય કાં નહો" સંકા જાય.

એ આશ્ચર્ય જાણે તે જાણ,
જાણે જ્યારે પ્રકટે જાણ;
સમજે જંધમુક્તિયુક્ત છવ,
નિરખી દાખે શોક સરવ.

અધ્યુક્ત ઝેવ કર્મ સદિત,
પુદ્ગળરગના કર્મ અગિત;
પુદ્ગળગાન પ્રથમ લે જાણુ,
નર દેહે પછી ખામે ધ્યાન.

જો કે પુદ્ગળનો એ દેહ,
તોપણ આર સ્થિતિ ત્યાં છેહ;
સમજણુ ખીછ પછી કહીશ,
જ્યારે ચિત્તે સ્થિર થઈશ.

જહાં રાગ અને વર્ણો દ્વેષ,
તહાં સર્વદા માનો ક્લેશ;
ઉદાસીનતાનો જ્યાં વાસ,
સકળ દુઃખનો છે ત્યાં નાશ.

સર્વ કાળતું છે ત્યાં જ્ઞાન,
દેહ છતાં ત્યાં છે નિર્વાણુ;
ભવ છેવટની છે એ દશા,
રામ ધામ આવીને વસ્યા.

શંકરગુન વદ ૧, ૧૯૪૬.

૨૩ મા વર્ષ મુંબઈ.

૨૭

જડ ને ચૈતન્ય બન્ને દ્રવ્ય તો સ્વભાવ ભિન્ન,
સુપ્રતિતપણે બન્ને જોને સમભવ છે.

સ્વરૂપ ચૈતન્ય નિજ જડ છે સંભવ માત્ર,
અથવા તે જોય પણ પરદ્રવ્યમાંવ છે.

એવો અનુભવનો પ્રભાવ ઉદાસિત થયો,
જડથી ઉદાસી તેને આત્મશક્તિ યાવ છે.

દાવાની વિસારી માયા, સ્વરૂપે સમાયા એવા,
નિર્મલનો પંથ ભર અન્તનો ઉપાવ છે.

દેહ છવ એકરૂપે ભાસે છે અજ્ઞાન વડે,
ક્રિયાની પ્રશ્નિ તેથી તેમ પણ યાવ છે.

છવની ઉત્પત્તિ અને રોગ રોગક દુઃખ મૃત્યુ,
દેહનો સ્વભાવ છવ પદમાં જણાય છે.

એવો ને અન્યદિ એક રૂપનો મિથ્યાત્વભાવ,
જાનીના વચન વડે દૂર થઈ જાય છે.

બાસે જડ ચૈતન્યના પ્રગટ સ્વભાવ ભિન્ન,
બન્ને દ્રવ્ય નિજ નિજ રૂપે સ્થિત યાવ છે.

૨૨ મા વરો:

૫૫૫૫૫૫:

ગિના નયન પાવે નહીં,
 ગિના નયનથી ગ્યાત;
 સેવે સદ્ગુરુકે ચરન,
 સો પાવે સાક્ષાત.

હુંગી ચહત જો ખાસકો,
 હૈ હુંગનથી રીત;
 પાવે નહિ ગુરુગમ ગિના,
 જોહી અનાદિ સ્થીત.

જોહિ નહિ હૈ કલ્પના,
 જોહિ નહિ વિભંગ;
 કયિ નર પંચમકાલમે,
 દેખી વરતુ અભંગ.

નહિ દે તું ઉપદેશદ્,
 પ્રથમ લેહિ ઉપદેશ;
 સત્યસે ન્યારા અગમ હૈ,
 વો માનીકા દેશ.

જપ તપ, જૌર વતાદિ સત્ય,
 તહાં લગી શ્રમરૂપ;
 જહાં લગી નહિ સંતકી,
 પાર્શ્વ દેખા અનુપ.

પાવાકી જો ગ્યાતર,
 નિગર હનકો હોર;
 પીકે લામ સત્પુરુષદે,
 તે સત્ય જાચેન સોર.

જાગ્યાવે જડ પરિજુમે,
ચેતન ચેતન આવ;
દામ દામ પત્રો નડી,
હોડી અપ સ્વભાવ.

જડ તે જડ તથા કાળમાં,
ચેતન ચેતન તેમ;
પ્રગટ અનુભવરૂપ છે,
સંશય તેમાં કેમ ?

જે જડ છે તથા કાળમાં,
ચેતન ચેતન દોષ;
બધ મોક્ષ તો નહિ પડે,
નિવૃત્તિ પ્રદન ન હોય.

બધ મોક્ષ સંયોગથી,
જ્યાં સમ આત્મ અમાન;
તથા ત્યાગ સ્વભાવનો,
ભાષે નિજ ભગવાન.

વર્તે બધપ્રસંગમાં,
તે નિજપદ અગ્રાન;
પણ જડતા નહિ આત્મને,
એ સિદ્ધાંત પ્રમાણ.

મહે અરૂપી રૂપીને,
એ અચરજની ચાત;
હવે બધન જાણે નહિ,
કેવો જિનસિદ્ધાંત.

પ્રથમ દેહ દ્રષ્ટિ હતી,
તેથી ભાસ્યો દેહ;
હવે દ્રષ્ટિ થઇ આત્મમાં,
ગયો દેહથી નેહ.

જડ, ચેતન સંયોગ આ,
ખાણુ અનાદિ અનંત;
કોઈ ન કર્તા તેહનો,
ભાણે જિન ભગવંત.

મૂળ દ્રવ્ય ઉત્પન્ન નહિ,
નહિ નાશ પણ તેમ;
અનુભવથી તે સિદ્ધ છે,
ભાણે જિનવર એમ.

હોય તેહનો નાશ નહિ,
નહિ તેહ નહિ હોય;
એક સમય તે સૌ સમય,
બેદ અવસ્થા જોય.

પરમ પુરૂષ પ્રભુ સદૃશુર,
પરમજ્ઞાન સુખ ધામ;
જેણે આપ્યું ભાન નિજ,
તેને સદા પ્રણામ.

૨૪ મા વર્ષે:

રાજજ.

૨૬

મળ મારમ સાંભળો જિનનો રે,
કરી થતિ અખંડ સન્મુખ,
મળ મારમ સાંભળો જિનનો રે.

નોય પૂનરિની ને કમના રે,
નોય બહાલું અંતર ભવદુખ.
મળ મારમ સાંભળો જિનનો રે.

કરી ને ને વચનની શુદ્ધના રે,
ને ને શોધીને જિન સિદ્ધાંત.
મળ મારમ સાંભળો જિનનો રે.

માત્ર કહેવું પરમાર્થ દેવથી રે,
કાઈ પામે મુમુક્ષુ વાત.
મળ મારમ સાંભળો જિનનો રે.

ધ્યાન, દર્શન, ચારિત્રની શુદ્ધતા રે,
એકપણે અને અવિરલ.
મળ મારમ સાંભળો જિનનો રે.

જિન મારમ તે પરમાર્થથી રે,
એમ કહ્યું સિદ્ધિ જુદ.
મળ મારમ સાંભળો જિનનો રે.

શિવ અને બૌદ્ધ ને જનના રે,
દબ્બ દેસ કાગ્યાદિ બેદ.

મળ મારમ સાંભળો જિનનો રે.

પણુ જ્ઞાનાદિની જે શુદ્ધતા રે,
તે તો ત્રણે કાળે અભેદ.

મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.

હવે જ્ઞાન દર્શનાદિ શબ્દનો રે,
સંક્ષેપે મુણો પરમાર્થ.

મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.

તેને જોતાં વિચારિ વિશેષથી રે,
સમજશે ઉત્તમ આત્માર્થ.

મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.

છે દેહાદિથી ભિન્ન આત્મા રે,
ઉપયોગી સદા અવિનાશ.

મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.

એમ જાણે સદ્ગુરુ ઉપદેશથી રે,
કહ્યું જ્ઞાન તેનું નામ ખાસ.

મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.

જે જ્ઞાને કરીને જાણિયું રે,
તેની વર્તી છે શુદ્ધ પ્રતીત,

મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.

કહ્યું ભગવંતે દર્શન તેહને રે,
જેનું બીજું નામ સમપ્રીત.

મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.

એમ આવી પ્રતીતિ ઇવની રે,
મનુષ્યો સર્વેથી ભિન્ન અસંગ.

મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.

તેવો સ્થિર સ્વભાવ તે ઉપજે રે,
નામ ચારિત્ર તે આશ્ચર્ય.

મૂળ મારમ સાંભળો જિનનો રે.

તે તણે અભેદ પરિણામથી રે,
ત્યારે વર્તે તે આત્મરૂપ.

મૂળ મારમ સાંભળો જિનનો રે.

તેહ મારમ જિનનો પામિયો રે,
કિંવા પામ્યો તે નિજ સ્વરૂપ.

મૂળ મારમ સાંભળો જિનનો રે.

એવા મૂળ ગૂનાદિ પામવા રે,
અને જવા અનાદિ બંધ.

મૂળ મારમ સાંભળો જિનનો રે.

ઉપદેશ સદ્ગુણનો પામવા રે,
રાણી સ્વછંદને પ્રતિબંધ.

મૂળ મારમ સાંભળો જિનનો રે.

એમ દેવજિનદે બાખિયું રે,
મોક્ષ માર્ગનું શુદ્ધ સ્વરૂપ.

મૂળ મારમ સાંભળો જિનનો રે.

બલ્ય જનોના દિલને કારણે રે,
સંદેષે ઠણું સ્વરૂપ.

મૂળ મારમ સાંભળો જિનનો રે.

જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને,
સર્વ ભવ્યો સાંભળો—

જો હોય પૂર્વ ભણેલ નવ પથ,
જીવને જાણ્યો નહીં,
તો સર્વ તે અજ્ઞાન ભાખ્યું,
સાક્ષી છે આગમ અહીં.

એ પૂર્વ સર્વ કહ્યા વિશેષે,
જીવ કરવા નિર્મળો.
જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને,
સર્વ ભવ્યો સાંભળો.

નહીં અંધમાંહિ જ્ઞાન ભાખ્યું,
જ્ઞાન નહીં કવિ—ચાતુરી;
નહીં મંત્ર તંત્રો જ્ઞાન દાખ્યાં,
જ્ઞાન નહીં ભાષા ઠરી;
નહીં અન્ય સ્થાને જ્ઞાન ભાખ્યું,
જ્ઞાન જ્ઞાનીમાં કળો;
જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને,
સર્વ ભવ્યો સાંભળો.

આ જીવને બાં દેહ,
એવો ભેદ ને બાસ્તે નહીં;
પચખાણુ પ્રાપ્તિ ત્યાં સુધી,
મોક્ષાર્થ તે બાખ્યાં નહીં.
એ પાંચમે અંગે કહ્યો,
ઉપદેશ કેવળ નિર્મળો;
નિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને,
સર્વ બન્ધો સાંભળો.

કેવળ નહીં બહાર્યથા,
કેવળ નહીં સંયમ થઈ,
પણ જ્ઞાન કેવળથી કહ્યો;
નિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને,
સર્વ બન્ધો સાંભળો.

શાસ્ત્રો વિશેષ સદીત પણ,
ને નિષ્ક્રિય નિનરપને;
હાં તેડવો આશ્રય કરજો,
બાવથી સાચા મને,
તો જ્ઞાન તેને બાખિયું,
ને સમ્ભવિ આદિ રચ્યો;
નિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને,
સર્વ બન્ધો સાંભળો.

આઠ સમિતિ નિષ્ક્રિય ને,
જ્ઞાનીના પરમાર્થથી;
તો જ્ઞાન બાખ્યું તેડને,
અનુસાર તે મોક્ષાર્થથી.

નિજ કથનાથી કાઢી ઘાટે,
 માન મનથી આમળો;
 જિવનને કહે છે માન લેને,
 મને જાણી સાંભળો.

માર પેઠે પુણ્ય આદિ,
 સાચા મેં વિશ્વાસના;
 જનને નહિતો કામિયાં છે,
 એક જગ્યા મિહાવના.
 જનને જાનીને તે માન માલમાં,
 એક જગ્યા મેં મેં;
 જિવનને કહે છે માન લેને,
 મને જાણી સાંભળો.

માર પેઠે કથનાથી કાઢી,
 માન મનથી આમળો;
 જિવનને કહે છે માન લેને,
 મને જાણી સાંભળો.

માર પેઠે કથનાથી કાઢી,

માર પેઠે કથનાથી કાઢી,

માર પેઠે કથનાથી કાઢી,

માર પેઠે કથનાથી કાઢી,

आत्मसिद्धि.

૩૧

- ૧ જે સ્વરૂપ સમગ્રવા વિના, પાખો દુઃખ અનંત;
સમગ્રવું તે પદ નમ, શ્રીસદ્ગુરુ ભગવંત.
- ૨ વર્તમાન આ કાળમાં, મોક્ષમાર્ગ બહુ લોપ;
વિચારવા આત્માર્થનિ, બાખ્યો અત્ર અગોખ્ય.
- ૩ કોઈ ક્રિયાજડ અમરણ, શુષ્કજ્ઞાનમાં કોઈ;
માને મારગ મોક્ષનો, કરણા ઉપજે જ્ઞેષ.
- ૪ જાણ ક્રિયામાં રાયતાં, અંતર્ભેદ ન કાંઈ;
જ્ઞાનમાર્ગ નિષેધતા, તેહ ક્રિયાજડ આંહિ.
- ૫ અંધ મોક્ષ છે કલ્પના, બાળે વાણીમાંહિ;
વર્તે મોહાવેશમાં, શુષ્કજ્ઞાની તે આંહિ.
- ૬ વૈરાગ્યાદિ સફલ તો, જો સહ આતમજ્ઞાન;
તેમજ આતમજ્ઞાનની, પ્રાપ્તિતણું નિદાન.
- ૭ સાગ, વિરાગ ન ચિત્તમાં, થાય ન તેને જ્ઞાન;
અટકે ત્યાગ વિરાગમાં, તો ભૂલે નિજભાન.
- ૮ જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે, તહાં સમજવું તેહ;
ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે, આત્માર્થી જન જોહ.

■ સેવે સદ્ગુરચરણને, ત્યાગી દઈ નિજપદા;
પામે તે પરમાર્થને, નિજપદનો લે લક્ષ.

૧૦ આત્મજ્ઞાન, સમર્થિતા, વિચરે ઉદયપ્રયોગ;
અપૂર્વચણી, પરમશ્રુત, સદ્ગુરલક્ષણ યોગ.

૧૧ પ્રત્યક્ષસદ્ગુર સમ નહીં, પરોક્ષજિન ઉપકાર;
એવો લક્ષ થયા વિના, હોમે ન આત્મવિચાર.

૧૨ સદ્ગુરના ઉપદેશવશ, સમગ્રમ ન જિનરૂપ;
સમજ્યાવશ ઉપકાર શો ? સમજો જિનસ્વરૂપ.

૧૩ આત્માદિ અસ્તિત્વના, જોઈ નિરૂપક સાચા;
પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરયોગ નહીં, ત્યાં આધાર સુપાત્ર.

૧૪ અથવા સદ્ગુરએ કહ્યાં, જે અવમાદન દાજ;
તે તે નિત્ય વિચારનાં, કરી મનાવર ત્યાજ.

૧૫ રોકે છવં સ્વછંદ તો, પામે અવશ્ય મોક્ષ;
પામ્યા એમ અનંત છે, બાખ્યું જિન નિર્દોષ.

૧૬ પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરયોગથી, રચંદ તે રોદાપ;
અન્ય ઉપાય ક્યાં થઈ, પ્રાપ્તે બમણો થાય.

૧૭ રચંદ, મન આમંદ તજી, વર્તે સદ્ગુરસત્ત,
સમકિત તેને બાખિયું, દારણ મણી પ્રત્યક્ષ.

૧૮ મનાદિક સત્ત મદા, નિજજોડે ન મરાય;
જનાં સદ્ગુરચરણમાં, અદ્ય પ્રવાસે વ્તય.

૧૯ જે સદ્ગુર ઉપદેશથી, પામ્યો કેવળજ્ઞાન;
શુર રહ્યા હૃદય પજી, વિનય કરે બમચાન.

૨૦ એવો ખામ વિનયનજો, બાખ્યો શી વીતરામ;
શુર હેતુ એ આર્મનો, સમજે કાઈ સુખામ.

- ૨૧ અસદ્ગુરુએ વિનયનો, લાભ લહે જો કાંઈ;
મહામોહનીય કર્મથી, યુદે ભવજળ માંડિ.
- ૨૨ હોય મુમુક્ષુ જીવ તે, સમજે એહ વિચાર;
હોય મતાર્થી જીવ તે, અવજો લે નિર્ધાર.
- ૨૩ હોય મતાર્થી તેહને, થાય ન આતમસક્ત;
તેહ મતાર્થી લક્ષણો, અહીં કલાં નિર્પક્ત.
- ૨૪ જાણત્યાગ પણ જ્ઞાન નહીં, તે માને ગુરુ સત્ય;
અથવા નિજકુળધર્મના, તે ગુરુમાંજ મમત્વ.
- ૨૫ જે જિનદેહપ્રમાણુને, સમવસરણાદિ સિદ્ધિ;
વર્ણન સમજે જિનનુ', રોકિ રહે નિજયુદ્ધિ.
- ૨૬ પ્રત્યક્ષસદ્ગુરુયોગમાં, વર્તે દૃષ્ટિ વિમુખા;
અસદ્ગુરુને દહ કરે, નિજમાનાર્થે મુખ્ય.
- ૨૭ દેવાદિ ગતિ ભંગમાં, જે સમજે જીવજ્ઞાન;
માને નિજમનવેપનો, આગળ મુક્તિનિધાન.
- ૨૮ લક્ષુ' સ્વરૂપ ન વ્રતિનું, મરુ' વ્રત અભિમાન;
અદે નહીં પરમાર્થને, લેવા લૌકિક માન.
- ૨૯ અથવા નિશ્ચયનય અદે, માત્ર શબ્દની માંગ;
લેખે મદગ્યવદારને, માનવ રતિન થાય.
- ૩૦ જાનવદશા પામેયે નહીં, સાધનવદશા ન કાંઈ;
પમે તેનો મંગ જે, તે જુરે ભવમાંડિ.
- ૩૧ એ પાત્ર જીવ સદ્ગુરુને, નિજમાનાર્થે કાન;
પમે નહીં પદ્મવૈભવે, અન અધિસદ્ગુરુનાં.
- ૩૨ નહીં કાશ્યપદેવ નહીં, નહીં અનંદેશવર;
નરેશ, વૈદ્ય ન મહેશ્વર, એ મહાર્થી દુર્ગમ.

૩૩ સદાશુ કલાં મતાર્થિનાં, મતાર્થે જાત કાળ;
હવે હું આત્માર્થિના, આત્મ-અર્થે સુખસાગર.

૩૪ આત્મચાન ત્યાં મુનિપણું, તે સાચા ગુર હોય;
જાણી કુળગુરુદેવના, આત્માર્થી નહીં જોય.

૩૫ પ્રત્યક્ષ સદગુર પ્રાપ્તિનો, મળે પરમ ઉપકાર,
નજો યોગ એકત્વથી, વર્તે આશાધાર.

૩૬ એક હોય ત્રણ કાળમાં, પરમાર્થનો પંથ;
પ્રેરે તે પરમાર્થને, તે વ્યવહાર સખત.

૩૭ એમ વિચારી અંતરે, શોધે સદગુરોગ;
હામ એક આત્માર્થનું, બીજો નહીં મનરોગ.

૩૮ કાપાવતી ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષઅભિલાષ;
ભવે એક, પ્રાણીદયા, ત્યાં આત્માર્થે નિવાસ.

૩૯ દશા ન એવી જ્યાંસુધી, જીતે સહે નહીં જોગ્ય;
મોક્ષમાર્ગ પામે નહીં, મટે ન અંતરોગ.

૪૦ આવે જ્યાં એવી દશા, સદગુરોપે સુકાપ;
તે જોધે સુવિચારણા, ત્યાં પ્રગટે સુખદાય.

૪૧ જ્યાં પ્રગટે સુવિચારણા, ત્યાં પ્રગટે નિજચાન;
જે જાને ક્ષય મોક્ષ થઇ, પામે પદ નિર્વાણ.

૪૨ ઉપજે તે સુવિચારણા, મોક્ષમાર્ગે જાય;
ગુરુ સિખ સંવાદથી, બાપુ પદ્મ આદિ.

૫૩૬૨૧૧૫ ૫૮૫૬.

૪૩ 'આત્મા છે,' તે નિત્ય છે,' છે કર્તા નિઃકર્મ;
'છે ભોક્તા,' વળી 'મોક્ષ છે,' મોક્ષકાવ સુખર્મ.'

૪૪ પદ્મચાનક સંક્ષેપમાં, પદ્મચન પણ તેહ;
સમજવા પરમાર્થને, કલાં જાનીએ એક.

શિષ્ય: આત્મા નથી.

૪૫ નથી દષ્ટિમાં આવતો, નથી જણાતું રૂપ;
બીજો પણ અનુભવ નહીં, તેથી ન હવસ્વરૂપ.

૪૬ અથવા દેહજ આત્મા, અથવા ઇન્દ્રિય પ્રાણ;
મિથ્યા જૂદો માનવો, નહીં જૂડું ઐ'ધાણ.

૪૭ વળી જો આત્મા હોય તો, જણાય તે નહીં કેમ ?
જણાય જો તે હોય તો, ઘટ પટ આદિ જેમ.

૪૮ માટે છે નહીં આત્મા, મિથ્યા મોક્ષ ઉપાય;
એ અંતર્શક્ષાતણો, સમજવો સડુપાય.

સદ્ગુરુ: આત્મા છે.

૪૯ ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહસમાન;
પણ તે બન્ને ભિન્ન છે, પ્રગટ લક્ષણે બાન.

૫૦ ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહસમાન;
પણ તે બન્ને ભિન્ન છે, જેમ અસિ ને મ્યાન.

૫૧ જે દ્રષ્ટા છે દષ્ટિનો, જે જાણે છે રૂપ;
અબાધ્ય અનુભવ જે રહે, તે છે હવસ્વરૂપ.

૫૨ છે ઇન્દ્રિય પ્રત્યેકને, નિજ નિજ વિષયનું જ્ઞાન;
પાંચ ઇન્દ્રિના વિષયનું, પણ આત્માને બાન.

૫૩ દેહ ન જાણે તેડને, જાણે ન ઇન્દ્રિ પ્રાણ;
આત્માની સત્તાવડે, તેહ પ્રવર્તે જાણ.

૫૪ સર્વ અવસ્થાને વિશે, ન્યારો સદા જણાય;
પ્રગટરૂપ ચૈતન્યમય, એ ઐ'ધાણે સદાય.

૫૫ ઘટ, પટ આદિ જાણુ તું, તેથી તેને માન;
જાણનાર તે માન નહીં, કહિયે કેવું જ્ઞાન ?

૫૬ પરમ જુદી રૂપ દેહમાં, સ્થૂળ દેહ મતિ અશ્વ;
દેહ હોય જો આત્મા, ઘટે ન આમ વિકરણ.

૫૭ જડ ચેતનનો મિન છે, કેવળ પ્રમટ સ્વભાવ;

એકપણું પામે નહીં, ત્રણે કાળ દ્વન્ધાવ.

૫૮ આત્માની સંકા કરે, આત્મા પોતે આપ;

સંકાનો કરનાર તે, અચરજ એક અમાપ.

સિધ્ધ: આત્મા નિત્ય નથી.

૫૯ આત્માના અસ્તિત્વના, આપે દલા પ્રકાર;

સંભવ તેનો યાવ છે, અંતર ક્યે વિચાર,

૬૦ બીજી સંકા યાવ ત્યો, આત્મા નહીં અવિનાશ;

દેહયોગથી ઉપજે, દેહવિયોગે નાશ.

૬૧ અથવા વસ્તુ ક્ષણિક છે, કાલે કાલે પલટાવ;

એ અનુભવથી પણ નહીં, આત્મા નિત્ય જણાવ.

સદ્ગુણ: આત્મા નિત્ય છે.

૬૨ દેહ માત્ર સંયોગ છે, વળી જડ, રૂપી, દસ્ય;

ચેતનનાં ઉપત્તિ, ભવ, કોના અનુભવ વસ્ય;

૬૩ જેના અનુભવ વસ્ય એ, ઉપત્તિ ભવનું જ્ઞાન;

તે તેથી જુદાવિના, યાવ ન કેમે બાન.

૬૪ જે સંયોગો દેખિયે, તે તે અનુભવદસ્ય;

ઉપજે નહીં સંયોગથી, આત્મા નિત્ય પ્રત્યક્ષ.

૬૫ જડથી ચેતન ઉપજે, ચેતનથી જડ યાવ;

એવો અનુભવ કાદનિ, ક્યારે કદી ન યાવ.

૬૬ કાદ સંયોગોથી નહીં, જેની ઉપત્તિ યાવ;

નાશ ન તેનો કાદમાં, તેથી 'નિત્ય' સદાવ.

૬૭ કોપદિ તરનમ્બના, સર્પાદિકની માંવ,

પૂર્વજન્મસંસ્કાર તે, સર્જનિત્ય ત્યાંવ.

૬૮ આત્મા ક્યે નિત્ય છે, પવરિ વદ્યવ,

જાળાદિ વદ વદ્યનું, જ્ઞાન એકને કવ.

૬૯ અથવા જ્ઞાન ક્ષણિકનું, જે જાણી વદનાર;
વદનારો તે ક્ષણિક નહીં, કર અતુલ્ય નિર્ધાર.

૭૦ કપારે કોઇ વસ્તુનો, કેવળ હોય ન નાશ,
ચેતન પામે નાશ તો, કેમાં બળે તપાસ.

શિષ્ય: આત્મા કર્મનો કર્તા નથી.

૭૧ કર્તા હવ ન કર્મનો, કર્મજ કર્તા કર્મ;
અથવા સહજ સ્વભાવ કાં, કર્મ હવતો ધર્મ.

૭૨ આત્મા સદા અસંગને, કરે પ્રકૃતિ બંધ;
અથવા ઇશ્વર પ્રેરણા, તેથી હવ અબંધ.

૭૩ માટે મોક્ષ-ઉપાયનો, કોઈ ન હેતુ જણાય;
કર્મતાણું કર્તાપણું, કાં નહીં, કાં નહીં જાય ?

સદ્ગુરુ: આત્મા કર્મનો કર્તા છે.

૭૪ હોય ન ચેતન પ્રેરણા, કોણ અહે તો કર્મ ?
જડસ્વભાવ નહીં પ્રેરણા, જીવો વિચારી ધર્મ.

૭૫ જો ચેતન કરતું નથી, થતાં નથી તો કર્મ;
તેથી સહજ સ્વભાવ નહીં, તેમજ નહીં હવધર્મ.

૭૬ કેવળ હોત અસંગ જો, ભાસત તને ન કેમ ?
અસંગ છે પરમાર્થથી, પણ નિજભાને તેમ.

૭૭ કર્તા ઇશ્વર કો નહીં, ઇશ્વર શુદ્ધ સ્વભાવ;
અથવા પ્રેરક તે ગણ્યે, ઇશ્વર દોષ પ્રભાવ.

૭૮ ચેતન જો નિજભાનમાં, કર્તા આપસ્વભાવ;
વર્તે નહીં નિજભાનમાં, કર્તા કર્મ પ્રભાવ.

શિષ્ય: આત્મા કર્મનો ભોક્તા નથી.

૭૯ હવ કર્મકર્તા કહો, પણ ભોક્તા નહીં સોય;
શું સમજે જડ કર્મ કે, ફળપરિણામી હોય !

૮૦ ફળદાતા ઇશ્વર ગણ્યે, ભોક્તાપણુ સધાય;
એમ કહે ઇશ્વરતાણું, ઇશ્વરપણુ જ જાય.

૮૧ હિર સિદ્ધ થયાવિના, જગતનિયમ નહીં દોષ;
પણી શુભાશુભ કર્મનાં, બોગ્યરચાન નહીં દોષ.

સદ્ગુણ: આત્મા-કર્મનો બોક્તા છે.

૮૨ ભાવકર્મે નિજકલ્પના, માટે ચેતનરૂપ;
જીવજીવંતી રુરુઆ, મદલુ કરે જડધૂપ.
૮૩ જે, કૃપા સમજે નહીં, જીવ ખાવ ફળ ધાવ;
જેમ શુભાશુભ કર્મનું, બોક્તાપણું જણાવ.
૮૪ એક ચંદ્ર ને એક તૃપ, એ આદિ જે બેદ;
કારણવિના ન કાર્ય તે, જેજ શુભાશુભ વેદ.
૮૫ ફળદાતા હિરતણી, જેમાં નથી જરૂર;
કર્મ સ્વભાવે પરિણમે, ધાવ બોગથી દૂર.
૮૬ તે તે બોગ્ય વિશેષનાં, સ્થાનક દ્રવ્ય સ્વભાવ;
મદન વાત છે સિધ્ધિ આ, કહી સંક્ષેપે સાવ.

શિષ્ય: મોક્ષ નથી.

૮૭ કર્તા, બોક્તા જીવ હો, પણ તેનો નહીં મોક્ષ;
વિત્તો કાળ અનંત પણ, વર્તમાન છે દોષ.
૮૮ શુભ કરે ફળ બોગવે, દેવાદિ મતિભાવ;
અશુભ કરે નરકાદિ ફળ, કર્મરહિત ન ક્યાંય.

સદ્ગુણ: મોક્ષ છે.

૮૯ જેમ શુભાશુભ કર્મપદ, જાણ્યાં સફળ પ્રમાણ;
તેમ નિષ્કલિપ્તતા, માટે મોક્ષ સુખજ.
૯૦ વિત્તો કાળ અનંત તે, કર્મ શુભાશુભ ભાવ;
તેજ શુભાશુભ છેદતાં, ઉપજે મોક્ષ સ્વભાવ.
૯૧ દેહાદિ સંયોગનો, આત્મતિક વિયોગ;
સિદ્ધ મોક્ષ સાધ્યતપદે, નિજ અનંત સુખભોગ.

શિષ્ય: મોક્ષનો ઉપાય નથી.

- ૯૨ હોય કદાપિ મોક્ષપદ, નહીં અવિરોધ ઉપાય;
કર્મો કાળ અનંતના, શાથી છેઘાં જાય ?
- ૯૩ અથવા મત દર્શન ધણાં, કહે ઉપાય અનેક;
તેમાં મત સાચો કયો ? અને ન એહ વિવેક.
- ૯૪ કઈ જાતિમાં મોક્ષ છે, કયા વેપમાં મોક્ષ;
એનો નિશ્ચય ના અને, ધણાં ભેદ એ દોષ.
- ૯૫ તેથી એમ જણાય છે, મળે ન મોક્ષ-ઉપાય;
જીવાદિ જાણ્યા તણો, શો ઉપકારજ થાય ?
- ૯૬ પાંચે ઉત્તરથી થયું, સમાધાન સર્વોગ;
સમજું મોક્ષ-ઉપાય તો, ઉદય ઉદય સદ્ભાગ્ય.

સદ્ગુરુ: મોક્ષનો ઉપાય છે.

- ૯૭ પાંચે ઉત્તરની થઈ, આત્મા વિષે પ્રતીત;
થાશે મોક્ષોપાયની, સહજ પ્રતીત એ રીત.
- ૯૮ કર્મભાવ અજ્ઞાન છે, મોક્ષભાવ નિજવાસ;
અંધકાર અજ્ઞાન સમ, નાશે જ્ઞાનપ્રકાશ.
- ૯૯ જે જે કારણ અંધનાં, તેહ અંધનો પંથ;
તે કારણ છેદક દશાં, મોક્ષપંથ ભવઅંત.
- ૧૦૦ રાગ દ્વેષ અજ્ઞાન એ, મુખ્ય કર્મની અંધ;
થાય નિવૃત્તિ જેહથી, તેજ મોક્ષનો પંથ.
- ૧૦૧ આત્મા સત્ ચૈતન્યમય, સર્વાભાસરહિત;
જેથી કેવળ ખામિયે, મોક્ષપંથ તે રીત.
- ૧૦૨ કર્મ અનંત પ્રકારનાં, તેમાં મુખ્યે આહ;
તેમાં મુખ્યે મોહિનીય, દુષ્ટાપ, તે કટું આહ,
- ૧૦૩ કર્મ મોહિનિય ભેદ બે, દર્શન ચારિત્ર નામ;
દણે બોધ પીતરામતા, અચૂક ઉપાય આમ,
- ૧૦૪ કર્મઅંધ ક્રોધાદિથી, દણે હામાદિક તેહ;
પ્રત્યક્ષ અનુભવ સર્વને, એમાં શો મહેલ ?

- ૧૦૫ છોડી ખત દર્શન-તજો, આમદ તેમ વિરલ્પ;
દેહો માર્ગ આ સાધરો જન્મ તેહના અલ્પ.
- ૧૦૬ પરપદનાં પરપદ તે, પૂછ્યાં કરી વિચાર;
તે પદની સર્વગત્ય, મોક્ષમાર્ગે નિરધાર,
- ૧૦૭ જાતિ વેપનો બેદ નહોં, રહ્યો માર્ગ બે દોષ;
સાધે તે સુકિત સહે, એમાં બેદ ન કોય.
- ૧૦૮ કપાયની ઉપદાંતતા, માત્ર મોક્ષઅભિલાષ;
બે બેદ અંતર દયા, તે કહિયે જીવાસ.
- ૧૦૯ તે જીવાસ જીવને, યાય સદગુરુમોષ;
તો પામે સમકિતને, વર્તે અંતરશોષ.
- ૧૧૦ ખત દર્શન આમદ તજી, વર્તે સદગુરુસહ;
સહે શુદ્ધ સમકિત તે, જેમાં બેદ ન પક્ષ.
- ૧૧૧ વર્તે નિજસ્વભાવનો, અતુભવ સક્ષ પ્રતીત;
જતિ વહે નિજભાવમાં, પરમાર્થે સમકિત.
- ૧૧૨ વર્ધમાન સમકિત યર્ષ, દાખે મિથ્યાભાસ;
ઉદય યાય ચારિત્રનો, વીતસંગપદ વાસ.
- ૧૧૩ કેવળ નિજસ્વભાવનું, અખંડ વર્તે જ્ઞાન;
કહિયે કેવળજ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ.
- ૧૧૪ કોટિ વર્તનું સ્વમ પણ, જામત થતાં સમાય;
તેમ વિભાવ અનાદિનો, જ્ઞાન થતાં દૂર યાય.
- ૧૧૫ છૂટે દેહાધ્યાસ તો, નહોં કર્તા તું કર્મ;
નહોં બોક્તા તું તેહનો, એજ ધર્મનો મર્મ.
- ૧૧૬ એજ ધર્મથી મોક્ષ છે, તું છો મોક્ષસ્વરૂપ;
અનંત દર્શન જ્ઞાન તું, અબ્યાગ્રાધ સ્વરૂપ.
- ૧૧૭ શુદ્ધ, પુદ્ગલ, ચેતન્યધન, સ્વયંબોધિત સુખધામ;
ખીલું કહિયે કેટલું? કર વિચાર તો પામ.
- ૧૧૮ નિમગ્ન સર્વે જ્ઞાનીનો, અગ્રી અત્ર સમાય;
ધરી મૌનતા એમ કહી, સદગ્ન સમાધિમાંય.

શિષ્ય: મોક્ષનો ઉપાય નથી.

- ૯૨ હોય કદાપિ મોક્ષપંદ, નહીં અવિરોધ ઉપાય;
કર્મો કાળ અનંતના, શાથી છેદાં જાય ?
૯૩ અથવા મત દર્શન ઘણાં, કહે ઉપાય અનેક;
તેમાં મત સાચો કયો ? બને ન એહ વિવેક.
૯૪ કઈ જાતિમાં મોક્ષ છે, કયા વેપમાં મોક્ષ;
એનો નિશ્ચય ના બને, ઘણા ભેદ એ દોષ.
૯૫ તેથી એમ જણાય છે, મળે ન મોક્ષ-ઉપાય;
હવાદિ જાણ્યા તણો, શો ઉપકારજ થાય ?
૯૬ પાંચે ઉત્તરથી થયું, સમાધાન સર્વોગ;
સમજ્યું મોક્ષ-ઉપાય તો, ઉદય ઉદય સદ્ભાગ્ય.

સદ્ગુરુ: મોક્ષનો ઉપાય છે.

- ૯૭ પાંચે ઉત્તરની થઈ, આત્મા વિષે પ્રતીત;
થાશે મોક્ષોપાયની, સહજ પ્રતીત એ રીત.
૯૮ કર્મભાવ અજ્ઞાન છે, મોક્ષભાવ નિજવાસ;
અધિકાર અજ્ઞાન સમ, નાશે જ્ઞાનપ્રકાશ.
૯૯ જે જે કારણ બંધનાં, તેહ બંધનો પંથ;
તે કારણ છેદક દશા, મોક્ષપંથ ભવઅંત.
૧૦૦ રાગ દ્વેષ અજ્ઞાન એ, મુખ્ય કર્મની ગ્રંથ;
થાય નિવૃત્તિ જેહથી, તેજ મોક્ષનો પંથ.
૧૦૧ આત્મા સત ચૈતન્યમય, સર્વાભાસરહિત;
જેથી કેવળ પામિયે, મોક્ષપંથ તે રીત.
૧૦૨ કર્મ અનંત પ્રકારનાં, તેમાં મુખ્યે આદ્ય;
તેમાં મુખ્યે મોદિનીય, દણાય, તે કર્તુ આદ્ય,
૧૦૩ કર્મ મોદિનીય ભેદ એ, દર્શન ચારિત્ર નામ;
દળે બોધ વીનરાગતા, અચૂક ઉપાય આમ,
૧૦૪ કર્મબંધ દોષાદિથી, દળે ક્ષમાદિક તેદ્ય;
પ્રત્યક્ષ અનુભવ સર્વને, એમાં સો મદદ ?

- ૧૦૫ છોડી મન દર્શન-તણે, આમદ તેમ વિકલ્પ;
દરેા માર્ગ આ આધરે જન્મ તેદના અલ્પ.
- ૧૦૬ પદ્મપદનાં પદ્મપત્ર તે, પૂછવાં કરી વિચાર;
તે પદની સર્વાંગતા, મોક્ષમાર્ગ નિરમાર,
- ૧૦૭ જ્ઞાતિ વેપનો બેદ નહોં, રહ્યો માર્ગ જ્ઞે દોષ;
સાધે તે મુક્તિ લહે, જ્ઞેમાં બેદ ન કોષ.
- ૧૦૮ કપાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષઅભિલાષ;
જવે બેદ અંતર દયા, તે કહિયે જીજ્ઞાસ.
- ૧૦૯ તે જીજ્ઞાસુ જીવને, યાપ સદ્ગુણોપ;
તો પામે સમકિતને, વત્તે અંતરશીધ.
- ૧૧૦ મત દર્શન આમદ તજી, વત્તે સદ્ગુણલક્ષ;
લહે શુદ્ધ સમકિત તે, જ્ઞેમાં બેદ ન પક્ષ.
- ૧૧૧ વત્તે નિજસ્વભાવનો, અનુભવ લક્ષ પ્રતીત;
વત્તિ વહે નિજભાવમાં, પરમાર્થ સમકિત.
- ૧૧૨ વર્ધમાન સમકિત ચર્ષ, દાણે મિથ્યાભાસ;
ઉદય યાપ આરિત્રનો, વીતતાગપદ વાસ.
- ૧૧૩ કેવળ નિજસ્વભાવનું, અખંડ વત્તે જ્ઞાન;
કહિયે કેવળજ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ.
- ૧૧૪ દ્રાદિ વર્ણનું સ્વપ્ન પણ, જાગ્રત યતાં સમાપ;
તેમ વિભાવ અનાદિનો, જ્ઞાન યતાં દૂર યાપ.
- ૧૧૫ છૂટે દેહાધ્યાસ તો, નહોં કર્તા તું કર્મ;
નહોં જોડતા તું તેદનો, જ્ઞેજ ધર્મનો મર્મ.
- ૧૧૬ જ્ઞેજ ધર્મથી મોક્ષ છે, તું છો મોક્ષસ્વરૂપ;
અનંત દર્શન જ્ઞાન તું, અબ્યાખ્યાધ સ્વરૂપ.
- ૧૧૭ શુદ્ધ, શુદ્ધ, ચૈતન્યધન, સ્વયંજ્યોતિ સુખધામ;
ખીંચું કહિયે કેટલું ? કર વિચાર તો પામ.
- ૧૧૮ નિશ્ચય સર્વે જ્ઞાનીનો, આવી અત્ર સમાપ;
ધરી મૌનતા જ્ઞેમ કદી, સદૃશ સમાધિમાં,

- ૧૧૯ સદ્ગુરના ઉપદેશથી, આબ્યું અપૂર્વ ભાન;
નિજપદ નિજમાંહી લહું, દૂર થયું અજ્ઞાન.
- ૧૨૦ ભાસ્થું નિજસ્વરૂપ તે, શુદ્ધ ચેતનારૂપ;
અજર, અમર, અવિનાશી તે, દેહાતીત સ્વરૂપ.
- ૧૨૧ કર્તા, ભોક્તા કર્મનો, વિભાવ વર્તે જ્યાંય;
વૃત્તિ વહી નિજભાવમાં, થયો અકર્તા ત્યાંય.
- ૧૨૨ અથવા નિજપરિણામ જે, શુદ્ધ ચેતનારૂપ;
કર્તા ભોક્તા તેહનો, નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપ.
- ૧૨૩ મોક્ષ કહ્યો નિજશુદ્ધતા, તે પામે તે પંથ;
સમજાવ્યો સંક્ષેપમાં, સકળ માર્ગ નિર્ણય.
- ૧૨૪ અહો ! અહો ! શ્રી સદ્ગુર, કરુણાસિંધુ અપાર,
આ પામર પર પ્રભુ કર્યો, અહો ! અહો ! ઉપકાર.
- ૧૨૫ શું પ્રભુચરણ કને ધરું ? આત્માથી સૌ હીન;
તે તો પ્રભુએ આપ્યો, વર્તું ચરણાધીન.
- ૧૨૬ આ દેહાદિ આજથી, વર્તો પ્રભુઆધીન;
દાસ, દાસ, હું દાસ છું, તેહ પ્રભુનો દીન.
- ૧૨૭ પડ્ સ્થાનક સમજાવીને, ભિન્ન બતાવ્યો આપ;
આનંદકી તરવારવત, એ ઉપકાર અમાપ.
- ૧૨૮ દર્શન પટે શમાય છે, આ પડ્ સ્થાનક માંહિ;
વિચારતાં વિસ્તારથી, સંશય રહે ન કાંઈ.
- ૧૨૯ આત્મભ્રાંતિસમ રોગ નહીં, સદ્ગુર વૈદ્ય સુજાણ;
ગુરુઆજ્ઞાસમ પથ્ય નહીં, ઔષધ વિચાર ધ્યાન.
- ૧૩૦ જે ઇચ્છો પરમાર્થ તો, કરો સત્ય પુરૂષાર્થ;
ભવસ્થિતિ આદિ નામ લઈ, છેદો નહીં આત્માર્થ.
- ૧૩૧ નિશ્ચયવાણી સાંભળી, સાધન તજવાં તો'ય;
નિશ્ચય રાખી લક્ષમાં, સાધન કરવાં સોય.
- ૧૩૨ નય નિશ્ચય એકાંતથી, આમાં નથી કહેલ;
એકાંતે વ્યવહાર નહીં, જન્મે સાથ રહેલ.

- ૧૩૩ ગચ્છ મતની જે કાપના, તે નદી સદૃશ્યકાર;
જાન નદી નિગરપનું, તે નિધય નદી આર.
- ૧૩૪ આગળ જાની થઈ ગયા, વર્તમાનમાં હોય;
થારે કાળ જાવિધમાં, માર્ગગેદ નદી કાપ.
- ૧૩૫ સર્વ જીવ છે સિદ્ધમ્મ, જે મ્મજે તે થાય;
સદ્ગુરુઆચારી જિનદસા, નિમિત્ત કારણ માર્ગ.
- ૧૩૬ ઉપાદાનનું નામ લઈ, એ જે તજે નિમિત્ત;
પામે નદી સિદ્ધત્વને, રહે જાંતિમાં રિયન.
- ૧૩૭ મુખથી જાન કંથે અને, અંતર છૂટ્યો ન મોહ;
તે પામર પ્રાણી કરે, માત્ર જાનીને દ્રોહ.
- ૧૩૮ દયા, શાંતિ, સમતા, ક્રમા, સત્ય, ત્યાગ, વૈરાગ્ય;
હોય મુમુક્ષુષ્ટ વિશે, એક સદાય સુખમ્મ.
- ૧૩૯ મોહભાવ ક્ષય હોય જ્યાં, અથવા હોય પ્રસાદ;
તે કદિયે જાનીદસા, બાકી કદિયે ભાંત.
- ૧૪૦ સજ્જ જગત્ તે એકવત્, અથવા સ્વમસમાન;
તે કદિયે જાનીદસા, બાકી વાચાચાન,
- ૧૪૧ સ્થાનક પાંચ વિચારીને, છૂટે વર્તે જેહ;
પામે સ્થાનક પાંચમું, એમાં નદી સંદેહ.
- ૧૪૨ દેહ છતાં જોની દસા, વર્તે દેહાતીત;
તે જાનીના અરણ્યમાં, હો વંદન અમરજીત.
- સં. ૧૬૫૨ ના આશિન વદ ૧, સુરવારે, નડિવાદ.

સદ્ગુરુના ઉપદેશથી, સમજે જિનનું રૂપ;
તો તે પામે નિર્ગદસા, જિન છે આત્મસ્વરૂપ.
પામ્યા શુદ્ધ સ્વભાવને, છે જિન તેથી પૂજ્ય;
સમજે જિન સ્વભાવ તો, આત્મભાવનો શુભ્ય.
સ્વરૂપ રિયત ઈન્દ્રિય રહિત, વિચરે પૂર્વ પ્રયોગ;
અપૂર્વપ્રાણી પરમશુભ, સદ્ગુરુ લક્ષણ યોગ.

૩૨

પંથ પરમપદ જોધ્યો, જોહ પ્રમાણે પરમ વીતરાગે;
તે અનુસરિ કહિશું, પ્રણમીને ત પ્રભુ ભક્તિ રાગે.

મૂળ પરમપદ કારણ, સમ્યક દર્શન જ્ઞાન રાણ પૂર્ણ;
પ્રણમે ઝોક સ્વભાવે, શુદ્ધ સમાધિ ત્યાં પરિપૂર્ણ.

જો ચેતન જટ બાવો, અવલોક્યા છે મુનીંદ્ર સર્વજો;
તેવી અંતર આસ્થા, પ્રકટ્યે દર્શન કહ્યું છે તત્ત્વજો.

સમ્યક્ પ્રમાણ પૂર્વક, તે તે બાવો જ્ઞાન વિગે બાજો;
સમ્યક્ જ્ઞાન કહ્યું તે, સંશય, વિગ્રમ, મોહ ત્યાં નાશો.

વિગ્ધારંભ નિવૃત્તિ, રાગ દ્વેષનો અભાવ જ્યાં થાય;
સદ્દિન સમ્યક્ દર્શન, શુદ્ધ ચરણ ત્યાં સમાધિ સદ્બાય.

ત્રણે અભિજ્ઞ સ્વભાવે, પરમની આત્મસ્વરૂપ જ્યાં થાય;
પૂર્ણ પરમપદ પ્રાપ્તિ, નિશ્ચયથી ત્યાં અનન્ય મુખદાય.

હવ, અહવ પદાર્થો, પુન્ય, પાપ, આશ્રવ તથા બંધા;
નવર નિર્જન મોહ, તનવ કલાં નવ પદાર્થ સંબંધ.

હવ અહવ વિગે તે, નવ તત્ત્વનો સમાવેશ થાય;
વસ્તુ વિસ્તર વિગેરે, નિજ રમેલ્યા મદાન મુનિગય.

आत्मसिद्धि गद्याकार.

૧. જે આત્મસ્વરૂપ સમજ્યા વિના જૂનકાળે દુઃખ અનંત દુઃખ પામ્યો, તે પણ જેણે સમજ્યાનું એટલે જાણ્યાકાળે દુઃખ યત્નપૂર્વક એવાં અનંત દુઃખ પામત તે જૂન જેણે હેઠું એવા શીસદગુરુ ભગવાનને નમસ્કાર કરે છું.

૨. આ વર્તમાનકાળમાં મોક્ષમાર્ગ ધણો મોપ થઈ ગયો છે; જે મોક્ષમાર્ગ ગુરુચિપ્પના સંવાદરૂપે અત્રે પ્રકટ કરીએ છીએ.

૩. કોઈ કિયાને જ વગતી રહ્યા છે, અને કોઈ શુદ્ધતાને જ વગતી રહ્યા છે; એમ મોક્ષમાર્ગ માને છે. જે જોઈને દયા આવે છે.

૪. જાણકિયામાં જ માત્ર રાગી રહ્યાં છે, અંતરૂ કંઈ બેદાયું નથી, અને સત્માર્ગને નિષેધ્યા કરે છે, તે અહીં કિયાજડ કર્યાં છે.

૫. બંધ, મોક્ષ માત્ર કલ્પના છે, એવાં નિમગ્નવાક્ય માત્ર વાણીમાં બોલે છે, અને તથારૂપ દશા થઈ નથી, મોહના પ્રભાવમાં વર્તે છે, એ અહીં શુદ્ધતાની કર્યાં છે.

૬. વૈરાગ્યભાગ્યાદિ જે સાથે આત્મજ્ઞાન હોય તો સફળ છે, અર્થાત્ મોક્ષની પ્રાપ્તિના હેતુ છે. અને જ્યાં આત્મજ્ઞાન ન હોય ત્યાં પણ જે તે આત્મજ્ઞાનને અર્થે કરવામાં આવતાં હોય, તો તે આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિના હેતુ છે.

૭. જેના ચિત્તમાં ત્યાગ અને વૈરાગ્યાદિ સાધનો દુષ્કલ થયાં ન હોય તેને જ્ઞાન ન થાય; અને જે ત્યાગ, વિરાગમાં જ અટકી રહી, આત્મજ્ઞાનની

આકાંક્ષા ન રાખે, તે પોતાનું જ્ઞાન ભૂલે. અર્થાત્ અજ્ઞાનપૂર્વક લાગવૈરાગ્યાદિ હોવાથી તે પૂજાસત્કારાદિથી પરાભવ પામે, અને આત્માર્થ ચૂકી જાય.

૮. જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે, ત્યાં ત્યાં તે તે સમજે; અને ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે એ, આત્માર્થ પુરૂષનાં લક્ષણો છે.

૯. પોતાના પક્ષને છોડી દઈ, જે સદ્ગુરૂરૂપ ચરણને સેવે તે પરમાર્થને પામે, અને આત્મસ્વરૂપનો લક્ષ તેને થાય.

૧૦. આત્મજ્ઞાનને વિષે જેમની સ્થિતિ છે, એટલે પરભાવની ધમ્માર્થો જે રહિત થયા છે, તથા શત્રુ, મિત્ર, હર્ષ, શોક, નમસ્કાર, તિરસ્કારાદિ ભાવપ્રત્યે જેને સમતા વર્તે છે; માત્ર પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલાં એવાં કર્મોના ઉદયને લીધે જેમની વિચરવાઆદિ ક્રિયા છે; અજ્ઞાની કરતાં જેની વાણી પ્રત્યક્ષ જૂદી પડે છે. અને પદ્દર્શનના તાત્પર્યને જાણે છે, તે સદ્ગુરૂનાં ઉત્તમ લક્ષણો છે.

૧૧. જ્યાંસુધી જીવને પૂર્વકાળે થઈ ગયેલા એવા જિનની વાતપર જ લક્ષ રહ્યા કરે, અને તેનો ઉપકાર કહ્યા કરે, અને જેથી પ્રત્યક્ષ આત્મજ્ઞાંતિનું સમાધાન થાય એવા સદ્ગુરૂનો સમાગમ પ્રાપ્ત થયો હોય તેમાં પરાક્ષજિનોનાં વચન કરતાં મોટો ઉપકાર રાખાયો છે, તેમ જે ન જાણે તેને આત્મવિચાર ઉત્પન્ન ન થાય.

૧૨. સદ્ગુરૂના ઉપદેશવિના જિનનું સ્વરૂપ

ધાય ? જે સદ્ગુરુઉપદેશે જિનનું સ્વરૂપ સમજે તો સમજનારનો આત્મા પરિણામે જિનની દશાને પામે.

૧૩. જે જિનાગમાદિ આત્માના હોવાપણાનાં તથા પરલોકાદિનાં હોવાપણાનો ઉપદેશ કરવાવાળાં શાસ્ત્રો છે. તેપણુ જ્યાં પ્રત્યક્ષસદ્ગુરોનો જોગ ન હોય ત્યાં, સુધાન જીવને આધારરૂપ છે; પણુ સદ્ગુરુ સમાન તે જ્ઞાતિના છેદક કઠી ન થકાય.

૧૪. અથવા જે સદ્ગુરુએ તે શાસ્ત્રો વિચારવાની આજ્ઞા દીધી હોય, તો તે શાસ્ત્રો મતાંતર એટલે કુળધર્મને સાર્થક કરવાનો હેતુ આદિ જ્ઞાતિ ઉડીને માત્ર આત્માર્થે વિચારવાં.

૧૫. જીવ અનાદિ કાળથી પોતાના હ્રદાયે અને પોતાની ઇચ્છાએ ચામ્પો છે, એનું નામ ‘સ્વચ્છંદ’ છે. જે તે સ્વચ્છંદને રોકે તો જરૂર તે મોક્ષને પામે; અને જે રીતે જૂનકાળે અનંત જીવ મોક્ષ પામ્યા છે, એમ સમ, દ્વિષ અને અજ્ઞાન એમાંનો એકે દોષ જોને વિને નથી એવા દોષરહિત વીન-ચમે કહ્યું છે.

૧૬. પ્રત્યક્ષસદ્ગુરુના યોગથી તે સ્વચ્છંદ રોકાય છે, બાકી પોતાની ઇચ્છાએ બીજા પશુ ઉપાય કર્યા છતાં પણુ ખરીને તે જમણે થાય છે.

૧૭. સ્વચ્છંદને તથા પોતાના મનના અગ્રમંદને તજીને જે સદ્ગુરુના શબ્દે ચામે તેને, પ્રત્યક્ષ કારણ મળીને વીનચમે ‘સમક્ષિત’ કહ્યું છે.

૧૮. માન, અને પૂજ્યસાક્ષરદિનો લેખ એ આદિ મહાદેવ છે, તે પોતાના હ્રદાયે ચાલનાં

1. 2014 年 1 月 1 日 起 施 行 的 《 中 华 人 民 共 和 国 刑 法 》 第 二 十 七 条 第 二 款 第 一 项 规 定 的 是 在 犯 罪 的 过 程 中 存 在 未 遂 的 情 况 下 应 当 予 以 从 轻 或 者 从 宽 处 理 。

2. 2014 年 1 月 1 日 起 施 行 的 《 中 华 人 民 共 和 国 刑 法 》 第 二 十 七 条 第 二 款 第 二 项 规 定 的 是 在 犯 罪 的 过 程 中 存 在 未 遂 的 情 况 下 应 当 予 以 从 轻 或 者 从 宽 处 理 。

3. 2014 年 1 月 1 日 起 施 行 的 《 中 华 人 民 共 和 国 刑 法 》 第 二 十 七 条 第 二 款 第 三 项 规 定 的 是 在 犯 罪 的 过 程 中 存 在 未 遂 的 情 况 下 应 当 予 以 从 轻 或 者 从 宽 处 理 。

4. 2014 年 1 月 1 日 起 施 行 的 《 中 华 人 民 共 和 国 刑 法 》 第 二 十 七 条 第 二 款 第 四 项 规 定 的 是 在 犯 罪 的 过 程 中 存 在 未 遂 的 情 况 下 应 当 予 以 从 轻 或 者 从 宽 处 理 。

5. 2014 年 1 月 1 日 起 施 行 的 《 中 华 人 民 共 和 国 刑 法 》 第 二 十 七 条 第 二 款 第 五 项 规 定 的 是 在 犯 罪 的 过 程 中 存 在 未 遂 的 情 况 下 应 当 予 以 从 轻 或 者 从 宽 处 理 。

6. 2014 年 1 月 1 日 起 施 行 的 《 中 华 人 民 共 和 国 刑 法 》 第 二 十 七 条 第 二 款 第 六 项 规 定 的 是 在 犯 罪 的 过 程 中 存 在 未 遂 的 情 况 下 应 当 予 以 从 轻 或 者 从 宽 处 理 。

7. 2014 年 1 月 1 日 起 施 行 的 《 中 华 人 民 共 和 国 刑 法 》 第 二 十 七 条 第 二 款 第 七 项 规 定 的 是 在 犯 罪 的 过 程 中 存 在 未 遂 的 情 况 下 应 当 予 以 从 轻 或 者 从 宽 处 理 。

8. 2014 年 1 月 1 日 起 施 行 的 《 中 华 人 民 共 和 国 刑 法 》 第 二 十 七 条 第 二 款 第 八 项 规 定 的 是 在 犯 罪 的 过 程 中 存 在 未 遂 的 情 况 下 应 当 予 以 从 轻 或 者 从 宽 处 理 。

9. 2014 年 1 月 1 日 起 施 行 的 《 中 华 人 民 共 和 国 刑 法 》 第 二 十 七 条 第 二 款 第 九 项 规 定 的 是 在 犯 罪 的 过 程 中 存 在 未 遂 的 情 况 下 应 当 予 以 从 轻 或 者 从 宽 处 理 。

10. 2014 年 1 月 1 日 起 施 行 的 《 中 华 人 民 共 和 国 刑 法 》 第 二 十 七 条 第 二 款 第 十 项 规 定 的 是 在 犯 罪 的 过 程 中 存 在 未 遂 的 情 况 下 应 当 予 以 从 轻 或 者 从 宽 处 理 。

11. 2014 年 1 月 1 日 起 施 行 的 《 中 华 人 民 共 和 国 刑 法 》 第 二 十 七 条 第 二 款 第 十 一 项 规 定 的 是 在 犯 罪 的 过 程 中 存 在 未 遂 的 情 况 下 应 当 予 以 从 轻 或 者 从 宽 处 理 。

12. 2014 年 1 月 1 日 起 施 行 的 《 中 华 人 民 共 和 国 刑 法 》 第 二 十 七 条 第 二 款 第 十 二 项 规 定 的 是 在 犯 罪 的 过 程 中 存 在 未 遂 的 情 况 下 应 当 予 以 从 轻 或 者 从 宽 处 理 。

નથી, તેણે ગુરુને સાચા ગુરુ માને, અથવા તો પોતાના કુળધર્મના ગમે તેણે ગુરુ દોષ તોપણ તેમાંજ મમત્વ રાખે.

૨૫. જે જિનના દેહાદિનું વર્ણન છે, તેને જિનનું વર્ણન સમજે છે, અને માત્ર પોતાના કુળધર્મના દેવ છે માટે મારાપણના કલ્પિત રામે સમવસરજ્ઞાદિ મહાત્મ્ય કલા કરે છે, અને તેમાં પોતાની ક્ષુદ્ધિને રાક્ષી રહે છે; એટલે પરમાર્થદેહુત્તરસ્વરૂપ જિનનું જે અંતરંગસ્વરૂપ જ્ઞાણવાગ્દેવ્ય છે, તે જ્ઞાણતા નથી, તથા તે જ્ઞાણવાનું પ્રયત્ન કરતા નથી. અને માત્ર સમવસરજ્ઞાદિમાંજ જિનનું સ્વરૂપ કદીને મતાર્થમાં રહે છે.

૨૬. પ્રત્યક્ષસદગુરુનો ક્યારેક યોગ મળે તો દુરામદાદિછેદક તેની વાણી સાંભળીને તેનાથી અવગણી રીતે આલે, અર્થાત્ તે દ્વિતકારી વાણીને મહત્ત્વ કરે નહીં, અને પોતે ખરેખરો દહ મુમુક્ષુ છે એવું માન મુખ્યપણે મેળવવાને અર્થે અસદગુરુસમીપે જરૂર પોતે તેનાપ્રત્યે પોતાનું વિશેષ દદપણું જણાવે.

૨૭. દેવ નારકાદિ ગતિના, 'બાંગા' આદિનાં સ્વરૂપ કોઈક વિશેષ પરમાર્થદેહુથી કલા છે, તે દેહુને જાણે નથી, અને તે બંગમળને ક્ષુત્ત્રાન જે સમજે છે, તથા પોતાના મતના વેદનો આમદ રાખવામાં જ મુક્તિનો દેહુ માને છે.

૨૮. ઇતિનું સ્વરૂપ શું ? તે પણ જે જાણતો નથી, અને 'હું' મતધારી હું' એવું અભિમાન ધારણ કર્યું છે. કવચિત્ પરમાર્થના ઉપદેશનો યોગ અને તોપણ શોકેમાં પોતાનું માન અને પૂજ્યસત્કારાદિ

જતાં રહેશે, અથવા તે માનાદિ પછી પ્રાપ્ત નહીં થાય એમ જાણીને તે પરમાર્થને ગ્રહણ કરે નહીં.

૨૯. અથવા 'સમયસાર' કે 'ત્રિગોવાસિષ્ઠ' જેવા અંથો વાંચી તે માત્ર નિશ્ચય નયને ગ્રહણ કરે? કેવી રીતે ગ્રહણ કરે? માત્ર કહેવારૂપે; અંતરંગમાં તથારૂપ ગુણની કશી સ્પર્શના નહીં, અને સદ્ગુરુ, સત્સાસ્ત્ર, તથા વૈરાગ્ય, વિવેકાદિ સાચા વ્યવહારને લોપે, તેમજ પોતાને જ્ઞાની માની લઇને સાધનરહિત વર્તે.

૩૦. તે જ્ઞાનદશા પામે નહીં, તેમ વૈરાગ્યાદિ સાધનદશા પણ તેને નથી, જેથી તેવા જીવને સંગબીજ જીવને થાય તે પણ ભવસાગરમાં ડુબે.

૩૧. એ જીવ પણ મતાર્થમાં જ વર્તે છે, કેમકે ઉપર કહ્યા જીવ તેને જેમ કુળધર્માદિથી માતાર્થતા છે, તેમ આને જ્ઞાની ગણાવવાના માનની ઇચ્છાથી પોતાના શુષ્કમતનો ગ્રહણ છે, માટે તે પણ પરમાર્થને પામે નહીં, અને અનુઅધિકારી એટલે જેને વિષે જ્ઞાન પરિણામ પામવા યોગ્ય નહીં એવા જીવોમાં તે પણ ગણાય.

૩૨. જેને ક્રોધ, માન, માયા, લોભરૂપ કપાય પાતળા પડ્યા નથી, તેમ જેને અંતરૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો નથી, આત્મામાં ગુણ ગ્રહણકરવારૂપ સરળપણ જેને કહ્યું નથી, તેમ સત્યાસત્યગુણના કરવાને જેને અપક્ષપાતદષ્ટિ નથી, તે મતાર્થી જીવ દુર્ભાગ્ય એટલે જન્મ, જરા, મરણને છેદવાવાળા મોક્ષમાર્ગને જોય તેનું જાગ્ય ન સમજવું.

૩૩. જોમ મતાર્થી જીવનાં લક્ષણ કલાં, તે
કહેવાનો હેતુ એ છે કે, કોઈ પણ જીવનો તે
જળણીને મતાર્થે જાય, હવે આત્માર્થી જીવનાં લક્ષણ
કદીએ છીએ; તે લક્ષણ કેવાં છે કે, આત્માને
અધ્યાપામ મુખની સામગ્રિના હેતુ છે. . .

૩૪. જ્યાં આત્મજ્ઞાન હોય ત્યાં મુનિપણું હોય,
અર્થાત્ આત્મજ્ઞાન ન હોય ત્યાં મુનિપણું ન જ
સંભવે. " જ' સમતિ પાસઠ તં મોષુતિ પાસઠ "
(જ્યાં સમદિત એટલે આત્મજ્ઞાન છે, ત્યાં મુનિ-
પણું જણે) જોમ " આચારંગમ્તમાં " કથું છે,
એટલે જેમાં આત્મજ્ઞાન હોય તે સાચા ગુરુ છે
જોમ જાણે છે, અને આત્મજ્ઞાનરહિત હોય તેપણુ
પોતાના કૃતિના ગુરુને સદ્ગુરુ માનવા એ માત્ર
કલ્પના છે તેવી કંઈ બદગહેલ ન થાય જોમ
આત્માર્થી જુએ છે.

૩૫. પ્રત્યક્ષસદ્ગુરુની પ્રાપ્તિનો મોટો ઉપકાર
જાણે, અર્થાત્ શાસ્ત્રાદિથી જે સમાધાન થઈ શક-
વાયેઅ નથી, અને જે દોષો સદ્ગુરુની આજ્ઞા
પાસથ કપાવિના જતા નથી તે, સદ્ગુરુમોતથી
સમાધાન થાય, અને તે દોષો ટળે, માટે પ્રત્યક્ષ-
સદ્ગુરુનો મોટો ઉપકાર જાણે, અને તે સદ્ગુરુપ્રત્યે
મન વચન કાયાથી આજ્ઞાકિનિપણે વર્તે.

૩૬. તમે કાળને વિષે પરમાર્થનો પંથ એટલે
મોક્ષનો માર્ગ એક હોયો જોઈએ, અને જ્યાં તે
પરમર્થ સિદ્ધ થાય તે વ્યવહાર જીવે માન્ય રાખવો
જોઈએ; બીજો નહીં.

૩૭. જોમ અંતરમાં વિચારીને જે સદ્ગુણના ચોગનો શોધ કરે, માત્ર એક આત્માર્થની ઇચ્છા રાખે, પણ માનપૂજાદિક સિદ્ધિરિદ્ધિની કશી ઇચ્છા રાખે નહીં;—એ રોગ જેના મનમાં નથી.

૩૮. જ્યાં કપાય પાતળા પડયા છે, માત્ર એક મોક્ષપદ શિવાય બીજા કોઈ પદની અભિલાષા નથી, સંસારપર જેને વૈરાગ્ય વર્તે છે, અને પ્રાણીમાત્રપર જેને દયા છે, એવા જીવને વિશે આત્માર્થનો નિવાસ થાય.

૩૯. જ્યાંસુધી એવી જંગમદયા જીવ પામે નહીં, ત્યાંસુધી તેને મોક્ષમાર્ગની પ્રાપ્તિ ન થાય, અને આત્મત્રાનિરૂપ અનંત દુઃખનો હેતુ એવા અનંત રોગ ન મટે.

૪૦. એવી દયા જ્યાં જ્યાં ત્યાં સદ્ગુણનો બોધ મળે, અર્થાત્ પરિકૃષ્ણ પામે, અને તે બોધના પરિણામથી સુમદાયક એવા સુવિચારવદલા પ્રગટે.

૪૧. જ્યાં સુવિચારવદલા પ્રગટે ત્યાં, અત્યંતજાન કૃપણ થાય, અને તે જાનથી નેતરમે, રાગ કરી, વિચારીશુદ્ધિને પામે.

૪૨. એવું જે સુવિચારવદલા કૃપણ થાય, અને નેતરમેને સુમદાયક પામે, એવું જે, એ જાનના સુવિચારવદલા પ્રગટે તે સદ્ગુણને સુવિચાર કરી શકે.

૪૩. વિચારવદલા પ્રગટે તે અત્યંતજાન કૃપણ થાય, અને નેતરમેને સુમદાયક પામે, એવું જે, એ જાનના સુવિચારવદલા પ્રગટે તે સદ્ગુણને સુવિચાર કરી શકે.

૪૪. એ હ રથાનક અથવા હ પદ અહીં સચેપમાં કલાં છે, અને વિચાર કરવાથી પદ્ધતિન પણ તે જ છે. પરમાર્થ સમજવાને માટે ગાનીપુરે એ હ ખેલ દલાં છે.

૪૫. દદિમાં આવતો નથી, તેમ જેનું કંઈ રૂપ જણાતું નથી, તેમ રૂપસાદિ ખીલ અનુભવથી પણ જણાવાપણું નથી, માટે જીવનું સ્વરૂપ નથી; અર્થાત્ જીવ નથી.

૪૬. અથવા દેહ જ છે તે, આત્મા છે, અથવા ઈન્દ્રિયો છે તે, આત્મા છે, અથવા આસ્રોન્દ્રીસ છે તે, આત્મા છે, અર્થાત્ એ સૌ એકના એક દેહ-રૂપે છે, માટે આત્માને જૂદો માનવો તે મિથ્યા છે, કેમકે તેને કશું જૂડું એવાણુ એટલે ચિન્હ નથી.

૪૭. અને જે આત્મા દોષ તો તે જણાય શા માટે નહીં? જે ધર, પટ, આદિ પદાર્થો છે તે જાંમ જણાય છે, તેમ આત્મા દોષ તો શા માટે ન જણાય ?

૪૮. માટે આત્મા છે નહીં, અને આત્મા નથી જાત તત્ત્વ મોક્ષના અર્થે ઉપાય કરવા ને દાહર ૧૧, એ માસ જ તરૂની સંકલ્પે કંઈ પણ સદાચર સમયમાં એટલે સમયમાં દોષ તો દરો.

૪૯. ૧૧. પામથી એટલે અનાદિકાગરી અજ્ઞાનને તાપ દહતો પરિવેશ છે તેથી, અજ્ઞાત દેહ જેનો અર્થાત્ તો દેહ જાણ્યો છે; પણ અજ્ઞાત અને દેહ નાને જૂડાં છે, કેમકે જે જૂડાં જૂડાં સમજાયાં કેના જાણનાં જુએ છે.

૫૦. અનાદિકાળના અજ્ઞાનને લીધે દેહના પરિ-
ચયથી દેહ જ આત્મા ભાસ્યો છે, અથવા દેહ
જેવો આત્મા ભાસ્યો છે, પણ જેમ તરવાર ને
મ્યાન, મ્યાનરૂપ લાગતાં છતાં બન્ને જૂદાં જૂદાં
છે, તેમ આત્મા અને દેહ બન્ને જૂદાં જૂદાં છે.

૫૧. તે આત્મા દષ્ટિ ગ્રાહ્યે આંખથી ક્યાંથી
દેખાય ? કમકે ઉલટો તેનો તે જોનાર છે. સ્પૃશ-
સક્ષમાદિ રૂપને જે જાણે છે, અને સર્વને બાધ
કરતાં કરતાં કોઈ પણ પ્રકારે જોના બાધ કરી
શકાતો નથી એવો બાકી જે અનુભવ રહે છે તે,
જીવનું સ્વરૂપ છે.

૫૨. કર્ણદ્રિયથી સાંભળ્યું તે તે કર્ણદ્રિય જાણે
છે, પણ ચક્ષુ-દ્રિય તેને જાણતી નથી, અને
ચક્ષુ-દ્રિયે દીડેલું તે કર્ણદ્રિય જાણતી નથી.
અર્થાત્ સૌ સૌ દ્રિયને પોતપોતાના વિષયનું જ્ઞાન
છે; પણ બીજી દ્રિયોના પોતપોતાના વિષયનું જ્ઞાન
છે; પણ બીજી દ્રિયોના વિષયનું જ્ઞાન નથી, અને
આત્માને તો પાંચે દ્રિયના વિષયનું જ્ઞાન છે. અર્થાત્
જે તે પાંચે દ્રિયોના પ્રદાન કરેલા વિષયને જાણે
છે તેજ, 'આત્મા' છે, અને આત્માવિના કોઈક
દ્રિય કોઈક વિષયને પ્રદાન કરે તેજ કઈ તે પણ
દેહનારૂપ કઈ છે.

૫૩. દેહ તરફ કમલુપે નરે, દ્રિય તરફ કમલુપે
નરે, આજે મનુષ્યને જાણવા પડે છે કે આત્મા
નરે, તેને કોઈ ભાવે નો અર્થ નથી, એક જ છે,
સર્વને જાણતું, એક જ છે, એક જ છે.

૫૪. જાગૃત, સ્વપ્ન, અને નિદ્રા એ અવસ્થામાં વર્તેલા છતાં તે તે અવસ્થાઓથી જૂદો જે રહ્યા કરે છે, અને તે તે અવસ્થા વ્યતીત થયે પણ જેનું હોવાપણું છે, અને તે તે અવસ્થાને જે જાણે છે, એવો પ્રગટસ્વરૂપ ચેતન્યમય છે, અર્થાત્ જાગૃત જ કરે છે એવો જેનો સ્વભાવ પ્રગટ છે, અને એ તેની નિશાની સદાય વર્તે છે; કોઈ દિવસ તે નિશાનીનો અંગ થતો નથી.

૫૫. ધટ, પટ આદિને તું પોતે જાણે છે, 'તે છે' એમ તું જાણે છે, અને જે તે ધટ, પટ આદિનો જાણનાર છે તેને જાણતો નથી; એ જ્ઞાન તે કેવું દેહેવું ?

૫૬. કુંભજ દેહને વિષે પરમ શુદ્ધિ જોવામાં આવે છે, અને સ્પૃશ્ન દેહને વિષે થોડી શુદ્ધિ જોવામાં આવે છે; જો દેહ જ આત્મા હોય તો એવો વિશ્લેષ એટલે વિશેષ થવાનો વખત ન આવે.

૫૭. કોઈ કાળે જેમાં જાણવાનો સ્વભાવ નથી તે જડ, અને સદાય જાણવાના સ્વભાવવાન છે, તે ચેતન, એવો જેવનો કેવળ જૂદો સ્વભાવ છે, અને તે કોઈ પણ પ્રકારે એકપણું પામવાપોમ્ય નથી. ત્રણે કાળ જડ જડ જાણે, અને ચેતન જેવન જાણે સદે એવો જેવનો જૂદો જૂદો દૈતભાવ પ્રસિદ્ધ જ અનુભવાય છે.

૫૮. આત્માની સંકા આત્મા આપે પોતે કરે છે. જે સંકાનો કરનાર છે, તે જ આત્મા છે. તે જાણતો નથી, એ માપ ન થઈ શકે એવું આશ્ચર્ય છે.

ઉત્પત્તિ દેહથી પ્રથમ છે નહીં, અને નાશ તો તેથી પહેલાં છે, ત્યારે એ અનુભવ થયો કેને ?

૧૩. જેના અનુભવમાં જ ઉત્પત્તિ અને નાશનું જ્ઞાન વર્તે તે જ્ઞાન તેથી જૂથ વિના કોઈ પ્રકારે પણ સંભવતું નથી, અર્થાત્ ચેતનનાં ઉત્પત્તિ લંબ થાય છે, એવો કોઈને પણ અનુભવ થવાયોએ છે નહીં.

૧૪. જે જે સંયોગો દેખીએ છીએ તે તે અનુભવ સ્વરૂપ એવા આત્માના દસ્ય એટલે તેને આત્મા ભણે છે, અને તે સંયોગનું સ્વરૂપ વિચારતાં એવો કોઈ પણ સંયોગ સમજતો નથી, કે જેથી આત્મા ઉત્પન્ન થાય છે, માટે આત્મ સંયોગથી નહીં ઉત્પન્ન થયેલો એવો છે; અર્થાત્ અસંયોગી છે, સ્વાભાવિક પદાર્થ છે, માટે તે પ્રત્યક્ષ 'નિલ' સમજાય છે.

૧૫. જડથી ચેતન ઉપજે, અને ચેતનથી જડ ઉત્પન્ન થાય એવો કોઈને મારે-કદી-પણ અનુભવ થાય નહીં.

૧૬. જેની ઉત્પત્તિ કોઈ પણ સંયોગોથી થાય નહીં, તેનો નાશ પણ કોઈને વિષે થાય નહીં, માટે આત્મ ત્રિમાળ 'નિલ' છે.

૧૭. કોપાદિ પ્રકૃતિઓનું વિશ્લેષણ સર્વ વચેરે પ્રાણીમાં જન્મથી જ જ્ઞેયમાં આવે છે, વર્તમાન-દેહે તો તે અજ્ઞાત રહ્યો નથી; જન્મની સાથે જ તે છે. એટલે એ પૂર્વજન્મનો જ સંસ્કાર છે. જે પૂર્વજન્મ જીવની નિત્યતા સિદ્ધ કરે છે.

સ્થાંતરરૂપ નાશ થતો હોય તો તે ક્રમાં બને,
અથવા કેવા પ્રકારનું અવસ્થાંતર પામે તે તપાસ.
અર્થાત્ પદાર્થ પદાર્થ કુટ્ટી જાય છે. એટલે
સોડા એમ કહે છે કે ઘડો, નાશ પામ્યો છે,
કેમ માટીપણું નાશ પામ્યું નથી. તે હિતભિન્ન
થઈ જઈ સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ બૂકો થાય, તોપણ પર-
માણુ સમૂહરૂપે રહે, પણ કેવળ નાશ ન થાય;
અને તેમાંનું એક પરમાણુ પણ ઘટે નહીં, કેમકે
અનુભવથી જોતાં અવસ્થાંતર થઈ શકે, પણ
પદાર્થનો સમૂહજો નાશ થાય એમ જાણી જ શકવા
શોભ્ય નથી, એટલે જો તું ચેતનનો નાશ
કહે, તો પણ કેવળ નાશ તો કહી જ શકાય નહીં;
અવસ્થાંતરરૂપ નાશ રહેવાય. જેમ ઘટ કુટ્ટી જઈ
કેમે 'હરી પરમાણુસમૂહરૂપે સ્થિતિમાં' રહે, તેમ
ચેતનનો અવસ્થાંતરરૂપ નાશ તારે કહેવો હોય તો
તે શી સ્થિતિમાં રહે, અથવા ઘટના પરમાણુઓ
જેમ પરમાણુસમૂહમાં મળ્યા તેમ ચેતન કઈ વસ્તુમાં
બળવાયોગ્ય છે તે તપાસ; અર્થાત્ એ પ્રકારે તું
અનુભવ કરી જોઈશ તો કાષ્ઠમાં નહીં બળી શકવા-
શોભ્ય, અથવા પગ્ગરૂપે અવસ્થાંતર નહીં પામવા-
શોભ્ય એવું ચેતન એટલે આત્મા તને બાસ્તવમાન થશે.

૭૧. જીવ કર્મનો કર્તા નથી, કર્મના કર્તા કર્મ
છે, અથવા અનાયાસે તે થવા કરે છે. એમ નહીં.
તે જીવ જ તેનો કર્તા છે એમ કહો તો પછી તે
જીવનો ધર્મ જ છે, અર્થાત્ ધર્મ દેવાથી ત્યારે
નિરત ન થાય.

૧૨. અથવા જોમ નદી, તો આગળ જુઓ
 છે, અને સત્તાદિ ગુણવાળી પ્રકૃતિ કર્મનો પત્ર
 છે; તેમ નદી, તો જીવને કર્મ કરવાની પ્રેર
 ઉશ્ચિર કરે છે, તેથી ઉશ્ચિરચારણ તેવાની જા
 કર્મથી 'અભય' છે.

૧૩. આટે જુઓ કાઠ રીતે કર્મનો કયાં જ
 વકરો નથી. અને મોડાનો જમાગ કરવાનો કો
 રોડ જુઓ નથી. આ જીવને કર્મનું કાર્યોનું રહી
 આ જીવને જાણવાનું કાર્ય તે કાઠ રીતે તે કો
 નું કાર્ય જાણવાનું નથી.

અને આજુ બાજુની પ્રકૃતિનું વર્ણન
 કરવાનું નથી.

૭૭. જગતનો અથવા જીવોનાં કર્મનો ઈશ્વર કર્તા કોઈ છે નહીં; શુદ્ધ આત્મસ્વભાવ જેનો થયો છે તે ઈશ્વર છે, અને તેને જો પ્રેરક એટલે કર્મ-કર્તા મણીએ તો તેને દોષનો પ્રભાવ થયો ગણાવો જોઈએ; માટે ઈશ્વરની પ્રેરણા જીવના કર્મ કરવામાં પણ કહેવાય નહીં.

૭૮. આત્મા જો યોતાના શુદ્ધ ચિત્ત-આદિ સ્વ-ભાવમાં વર્તે તો તે યોતાના તે જ સ્વભાવનો કર્તા છે, અર્થાત્ તે જ સ્વરૂપમાં પરિણમિત છે, અને તે શુદ્ધ ચિત્ત-આદિ સ્વભાવના ભાનમાં વર્તે તો ન દોષ ત્યારે કર્મભાવનો કર્તા છે.

૭૯. જીવને કર્મનો કર્તા કહીએ તોપણ તે કર્મનો બોક્ષા જીવ નહીં હરે, કેમકે જડ એવાં કર્મ શું સમજે કે તે જડ દેવામાં પરિણમી શાય ? અર્થાત્ જગદાત્મા શાય ?

૮૦. જગદાત્મા ઈશ્વર મણીએ તો બોક્ષાપણું સદા સદાએ, અર્થાત્ જીવને ઈશ્વર કર્મ બોક્ષાવે તથા જીવ કર્મનો બોક્ષા સિદ્ધ થાય, પણ પરને જગદેય આદિ પ્રવૃત્તિઓ ઈશ્વર મણીએ તો તેનું ઈશ્વરપણું જ રહેતું નથી, એમ પણ પાછો વિરોધ આવે છે.

૮૧. તેણે જગદાત્મા ઈશ્વર સિદ્ધ થાય નો, એટલે જગદાત્મા નિવધ પણ કોઈ રહે નહીં, અને મુખ્ય-શુભ કર્મ બોક્ષાવવામાં કોઈ રજા પણ હો નહીં, એટલે જીવને કર્મનું બોક્ષાવવામાં રજા ?

તથાપિ હૃદય શુભ દ્રવ્યનું હૃદયમન કાનુદ શુભ
દ્રવ્યનું અધિમન, શુભાશુભની મધ્યસ્થિતિ, એમ
દ્રવ્યનો વિશેષ સ્વભાવ છે. અને તે આદિ દેવતા
તે તે ભોમસ્થાનક હોવાયોગ્ય છે. હે શિખ !
જડ ચેતનના સ્વભાવ સંયોગાદિ મૂળમુદ્ધરપનો અને
ધણ વિચાર સમાય છે, માટે આ વાત મદન છે.
તો પણ તેને સાવ સંદેષમાં કહી છે.

૮૭. કર્તા, ભોક્તા જીવ હો પણ તેથી તેનો
મોક્ષ થવાયોગ્ય નથી, કેમકે અનંતકાળ થયો તોપણ
કર્મ કરવાથી દોષ હજી તેને વિશે વર્તમાન જ છે.

૮૮. શુભ કર્મ કરે તો તેથી દેવાદિ ગતિમાં તેનું
શુભ ફળ ભોમવે, અને અશુભ કર્મ કરે તો નરકાદિ
ગતિને વિશે તેનું અશુભ ફળ ભોમવે; પણ જીવ
કર્મરહિત કોઈ સ્થળે હોય નહીં.

૮૯. જેમ શુભાશુભ કર્મપદ તે જીવના કરવાથી
તેં થતાં જાણ્યાં, અને તેથી તેનું ભોક્તાપણ જાણ્યું
તેમ નહીં કરવાથી અથવા તે કર્મનિવૃત્તિ કરવાથી
તે નિવૃત્તિ પણ થવાયોગ્ય છે; માટે તે નિવૃત્તિનું
પણ સ્પષ્ટપણ છે; અર્થાત્ જેમ તે શુભાશુભ કર્મ
આજ જાણે નથી, તેમ તેની નિવૃત્તિ પણ અજાણ
જાણ્યોગ્ય નથી; માટે તે નિવૃત્તિરૂપ મોક્ષ છે એમ
હે વિચારજી ! તું વિચાર.

૯૦. કર્મરહિત અનંતકાળ વીત્યો તે તે શુભા-
શુભ કર્મપત્રેની જીવનીઆસક્તિને લીધે વીત્યો, પણ
તેના પર હલસીન થવાથી તે કર્મફળ હેતુ, અને
તેથી મોક્ષસ્વભાવ પ્રગટ થાય.

૯૧. દેહાદિ સંયોગનો અનુક્રમે વિયોગ તો થયા કરે છે, પણ તે પાછો ગ્રહણ ન થાય તે રીતે વિયોગ કરવામાં આવે, તો સિદ્ધસ્વરૂપ મોક્ષસ્વભાવ પ્રગટે, અને શાશ્વતપદે આનંદ આત્માનંદ ભોગવાય.

૯૨. મોક્ષપદ કદાપિ હોય તોપણ તે પ્રાપ્ત થવાનો કોઈ અવિરોધ ઓટલે યથાતથ્ય પ્રતીત થાય એવો ઉપાય જણાતો નથી, કેમકે અનંત કાળનાં કર્મો છે, તે આવા અદ્વિતીયવાળા મનુષ્યદેહથી કેમ છેલ્લાં જાય ?

૯૩. અથવા કદાપિ મનુષ્યદેહના અદ્વિતીય વગેરેની શંકા છોડી દઇએ, તોપણ મત અને દર્શન ધણાં છે, અને તે મોક્ષના અનેક ઉપાયો કહે છે, અર્થાત્ કોઈ કંઈ કહે છે, અને કોઈ કંઈ કહે છે, તેમાં કયો મત સાચો એ વિવેક જની શકે એવો નથી.

૯૪. બ્રાહ્મણાદિ કઈ જાતિમાં મોક્ષ છે, અથવા કયા વેષમાં મોક્ષ છે, એનો નિશ્ચય પણ ન જની શકે એવો છે, કેમકે તેવા ધણા બેદો છે, અને એ દોષે પણ મોક્ષનો ઉપાય પ્રાપ્ત થવાયોગ્ય દેખાતો નથી.

૯૫. તેથી એમ જણાય છે કે, મોક્ષનો ઉપાય પ્રાપ્ત થઈ શકે એવું નથી, માટે અવાદિત્વ સ્વરૂપ જાણવાથી પણ શું ઉપકાર થાય ? અર્થાત્ એ પદને અર્થે જાણવાં જોઈએ તે પદનો ઉપાય પ્રાપ્ત થવો અશક્ય દેખાય છે.

૯૬. આપે જાણે ઉત્તર કહ્યો તેથી સ્વયંમ

પણ જો મોક્ષનો ઉપાય સમજી તો સદ્ભાવનો ઉદય-ઉદય-થાય. અત્રે 'ઉદય' 'ઉદય' એ વાર શબ્દ છે તે પાંચ ઉત્તરના સમાધાનથી થયેલી મોક્ષપદની ગિર્યાસુપત્તિ ત્રીવપત્તિ દર્શાવે છે.

૯૭. પાંચે ઉત્તરની તારા આત્માને વિશે પ્રતીતિ થઈ છે, તો મોક્ષના ઉપાયની પણ એ જ રીતે તને સદ્ગુણો પ્રતીતિ થશે. અત્રે 'થશે' અને 'સદ્ગુણ' એ બે શબ્દ સદ્ગુણને કહ્યા છે તે જોને પાંચ પદની સંક્રાંતિ નિષ્પત્તિ થઈ છે તેને મોક્ષોપાય સમજાવે કંઈ કહ્યું જ નથી એમ દર્શાવવા, તથા શિષ્યનું વિશેષ ગિર્યાસુપત્તિ જાણી અવશ્ય તેને મોક્ષોપાય પરિશુભશે એમ બાસવાધી (તે વચન) કહ્યું છે; એમ સદ્ગુણનાં વચનનો આશય છે.

૯૮. કર્મભાવ છે તે જીવનું અગ્નિ છે અને મોક્ષભાવ છે તે જીવના પોતાના સ્વરૂપને વિશે સ્થિતિ થવી તે છે. અગ્નિનો સ્વભાવ અધિકાર જેવો છે. તેથી જેમ પ્રકાશ થતાં પશુ કાળનો અધિકાર છતાં નાશ પામે છે, તેમ જ્ઞાનપ્રકાશ થતાં અગ્નિ પણ નાશ પામે છે.

૯૯. જે જે કારણો કર્મબંધનાં છે, તે તે કર્મ-બંધનો માર્ગ છે; અને તે તે કારણોને હેઠળે એવી જે દશા છે તે મોક્ષનો માર્ગ છે; ભવનો અંત છે.

૧૦૦. રાગ, દ્વેષ અને અગ્નિ એનું એકત્વ એ કર્મની મુખ્ય શાંક છે; અર્થાત્ એ વિના કર્મનો જન્મ ન થાય; તેથી જેથી નિષ્પત્તિ થાય તે જ મોક્ષનો માર્ગ છે.

૧૦૧. ‘સત્’ એટલે ‘અવિનાશી,’ અને ‘ચૈત-
ન્યમય’ એટલે ‘સર્વભાવને પ્રકાશવારૂપ સ્વભાવમય’
‘અન્ય સર્વ વિભાવ અને દેહાદિ સંયોગના આભા-
સથી રહિત એવો,’ ‘કેવળ’ એટલે ‘શુદ્ધ આત્મા’
પામિયે તેમ પ્રવર્તાય તે મોક્ષમાર્ગ છે.

૧૦૨. કર્મ અનંત પ્રકારનાં છે, પણ તેના
મુખ્ય જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ પ્રકાર થાય છે. તેમાં
પણ મુખ્ય મોહનીયકર્મ છે. તે મોહનીયકર્મ હણાય
તેનો પાઠ કહું છું.

૧૦૩. તે મોહનીય કર્મ બે બેદે છે;—એક ‘દર્શ-
નમોહનીય’ એટલે ‘પરમાર્થને વિષે અપરમાર્થયુક્તિ
અને અપરમાર્થને વિષે પરમાર્થયુક્તિરૂપ;’ બીજી
‘ચારિત્રમોહનીય’ ‘તથારૂપ પરમાર્થને પરમાર્થ
બાણીને આત્મસ્વભાવમાં જે સ્થિરતા થાય, તે
સ્થિરતાને રોધક એવા પૂર્વસંસ્કારરૂપ કપાય અને
નોઠપાય’ તે ચારિત્રમોહનીય. દર્શનમોહનીયને
આત્મબોધ, અને ચારિત્રમોહનીયને વીતરાગપણું
નાશ કરે છે. આમ તેના અચૂક ઉપાય છે, કેમકે
મિથ્યાબોધ તે દર્શનમોહનીય છે; તેનો પ્રતિપક્ષ
સત્યાત્મબોધ છે; અને ચારિત્રમોહનીય રાગાદિક
પરિણામરૂપ છે, તેનો પ્રતિપક્ષ વીતરાગભાવ છે.
એટલે અંધકાર જેમ પ્રકાશ થવાથી નાશ પામે
છે—તે તેનો અચૂક ઉપાય છે—તેમ બોધ અને
વીતરાગતા દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીયરૂપ
અંધકાર ટાળવામાં પ્રકાશસ્વરૂપ છે; માટે તે તેનો
અચૂક ઉપાય છે.

૧૦૪. ક્રોધાદિ આવથી કર્મજન્ય થાય છે, અને ક્રમાદિક આવથી તે દણાય છે; અર્થાત્ ક્રમા ચળવાથી ક્રોધ રોડી રક્ષાય છે, સરળતાથી માયા રોડી રક્ષાય છે, સતોષથી લોભ રોડી રક્ષાય છે; જોમ રતિ અરતિ આદિના પ્રતિપક્ષથી તે તે દોનો રોડી રક્ષાય છે, તે જ કર્મજન્યનો નિરોધ છે; અને તે જ તેની નિષ્ઠિ છે. વળી સર્વને આ વાતનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે, અથવા સર્વને પ્રત્યક્ષ અનુભવ થઈ શકે એવું છે. ક્રોધાદિ રોડ્યાં રોડાય છે, અને જે કર્મજન્યને રોડે છે, તે અકર્મજન્યનો માર્ગ છે. એ માર્ગ પરલોકે નહીં, પણ અત્રે અનુભવમાં આવે છે, તો એમાં સદેહ શે કરવો ?

૧૦૫. આ મારો મત છે, માટે મારે વગળી જ રહેવું, અથવા આ મારું દર્શન છે, માટે મને તેમ મારે તે સિદ્ધ કરવું એવો અપ્રમદ અથવા એવા વિદેશને છોડીને આ જે માર્ગ કહ્યો છે, તે સાધશે, તેના અર્થ જન્મ જાણવા. અહીં 'જન્મ' શબ્દ બદ્ધવચનમાં વાપર્યો છે, તે એટલું જ દર્શાવવાને કે, ક્રમિત્વ તે સાધન અધૂરું રહ્યાં તેથી, અથવા જન્મ, કે મધ્યમ પરિણામની ધારાથી આગ્રાધન થમાં હોય તેથી, સર્વ કર્મ ક્ષય થઈ ન શકવાથી બીજો જન્મ થવાનો સંભવ છે; પણ તે બદ્ધ નહીં; બદ્ધ જ અર્થ. " સમક્ષિત આબ્યા પછી જો વચે નહીં, તો ધણીમાં ધણી પંદર બવ થાય, એમ જિને કહ્યું છે, " અને " જે ઉદ્દેશપરે આરાધિ તેનો તે બવે પણ મોક્ષ થાય; " અને તે વાતનો વિરોધ નથી.

૧૦૬. હે શિષ્ય ! તે' છ પદનાં છ પ્રશ્નો વિચાર કરીને પૂછ્યાં છે, અને તે પદની સર્વાંગતામાં મોક્ષ-માર્ગ છે, જોગ નિશ્ચય કર. અર્થાત્ એમાંનું કોઇ પણ પદ જોકાંતે, કે અવિચારથી ઉત્થાપતાં મોક્ષ-માર્ગ સિદ્ધ થતો નથી.

૧૦૭. જે મોક્ષનો માર્ગ કહ્યો તે હોય તો મને તે જાતિ કે વેપથી મોક્ષ થાય; એમાં કંઈ બેદ નથી. જે સાધે તે મુક્તિપદ પામે; અને તે મોક્ષમાં પણ ખીન્ન કશા પ્રકારનો ઉચ્ચાનીયતાદિ બેદ નથી. અથવા આ વચન કહ્યાં તેમાં ખીન્ને કંઈ બેદ જોડાયે ફર નથી.

૧૦૮. કોવાદિ કયામ જેના પાતળા પડ્યા છે, માત્ર આત્માને વિષે મોક્ષ થવા વિચાર ખીજ કોઇ કમ્પટા નથી, અને સંસારના જોગપત્ને ઉદારસીનતા વર્તે છે; તેમ જ પ્રાણીપદ અંતરૂપી દયા વર્તે છે, તે ક્યારે મોક્ષમાર્ગનો જિજ્ઞાસુ કરીએ. અર્થાત્ તે માર્ગ ખામચામોગ્ય કરીએ.

૧૦૯. તે જિજ્ઞાસુ કરતે જે સદ્ગુણના ઉપરથી સારું જાણે તે તે સંમતિને પામે, અને અંતરૂપી મોક્ષને વર્તે.

૧૧૦. મન મને ઉત્તરવતે જાણે. જોઈને કદી જ નહીં સારું વર્તે, તે ક્રૂર સંમતિવતે વર્તે, કે જેને જોઈને તપાસ કરી નહીં.

૧૧૧. અસંમતિવતે વર્તે. જોઈને અનુકૂળ, અસાધ્ય અને અસંમતિ વર્તે, જોઈને અસંમતિવતે વર્તે, તે ક્રૂર સંમતિવતે વર્તે, કે જેને જોઈને તપાસ કરી નહીં.

૧૧૨. તે સુખકિત વધતી જતી પારાળી દાસ્ય
શોધાદિ ને કંઈ આત્માને વિને મિથ્યાભાસ ભાસ્યા
છે તેને ટાલે, અને સ્વભાવ સમાધિરૂપ આસિત્તો
હૃદય ધામ, જેથી સર્વ રાગદ્વેષના ક્ષયરૂપ વીતસા-
ગપદ્માં સ્થિતિ ધામ.

૧૧૩. સર્વ આભાસરહિત આત્મસ્વભાવનું જ્યાં
અખંડ એટલે સ્થાયે પણ અંકિત ન થાય, મંદ
ન થાય, નાશ ન પામે એવું જ્ઞાન વર્તે તેને દેવ-
જ્ઞાન કહીએ છીએ. જે દેવજ્ઞાન પામ્યાથી
ઉત્કૃષ્ટ શ્રવણકાદચારૂપ નિર્વાણ, દેહ છતાં જ
અને અનુભવાય છે.

૧૧૪. કરોડો વર્ષનું સ્વપ્ન હોય તોપણ જન્મત
ધન તરત તે સમાપ્ત છે, તેમ અનાદિનો વિભાવ
છે તે આત્મજ્ઞાન થતાં દૂર થાય છે.

૧૧૫. હે શિષ્ય ! દેહમાં જે આત્મતા મનાઈ
છે, અને તેને લીધે શ્રી પુત્રાદિ સર્વમાં અદ્ભુત-
ત્વપર્ણ વર્તે છે, તે આત્મતાને આત્મામાં જ
મનાય, અને તે દેહાધ્યાસ એટલે દેહમાં આત્મજુદિ
તથા આત્મામાં દેહજુદિ છે તે છૂટે, તો તું કર્મનો
કર્તા પણ નથી, અને બોક્તા પણ નથી, અને
એ જ પરમનો મર્મ છે.

૧૧૬. એ જ પરમથી મોક્ષ છે, અને તું જ
મોક્ષસ્વરૂપ હો; અર્થાત્ શુદ્ધ આત્મપદ એ જ
મોક્ષ છે. તું અનન્યજ્ઞાન હોય તથા અવ્યાગ્રાધ
સુખસ્વરૂપ છે.

૧૧૭. તું દેહાદિક સર્વ પદાર્થથી જૂદો છે, કોઈમાં આત્મદ્રવ્ય ભળતું નથી, કોઈ તેમાં ભળતું નથી. દ્રવ્યે દ્રવ્ય પરમાર્થથી સદાય ભિન્ન છે; માટે તું શુદ્ધ છો, બોધસ્વરૂપ છો, ચૈતન્યપ્રદેશાત્મક છો, સ્વયંજ્યોતિ એટલે કોઈ પણ તને પ્રકાશતું નથી, સ્વભાવે જ તું પ્રકાશસ્વરૂપ છો, અને અવ્યાબાધ સુખતું ધામ છો. ખીજું કેટલું કહીએ ? અથવા ઘણું શું કહેવું ? ટુંકામાં એટલું જ કહીએ છીએ, જે વિચાર કરે તે પદને પામીશ.

૧૧૮. સર્વે જ્ઞાનીઓનો નિશ્ચય અન્ને આવીને સમાય છે; એમ કહીને સદ્ગુરૂ મૈનતા ધરીને સહજસમાધિમાં સ્થિત થયા, અર્થાત્ વાણીયોગની અપ્રવૃત્તિ કરી.

૧૧૯. શિષ્યને સદ્ગુરૂના ઉપદેશથી અપૂર્વ એટલે પૂર્વે કોઈ દિવસ નહીં આવેલું એવું જ્ઞાન આવ્યું, અને તેને પોતાનું સ્વરૂપ પોતાને વિષે યથાતથ્ય બાસ્તું, અને દેહાત્મયુદ્ધિરૂપ અજ્ઞાન દૂર થયું.

૧૨૦. પોતાનું સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ, અગર, અમર, અવિનાશી અને દેહથી સ્પષ્ટ જૂદું બાસ્તું.

૧૨૧. જ્યાં વિભાવ એટલે મિથ્યાત્વ વર્તે છે, ત્યાં મુખ્ય નયથી કર્મનું કર્તાપણું અને બોક્તાપણું છે. આત્મસ્વભાવમાં વૃત્તિ વધી તેથી અકર્તા થયો.

૧૨૨. અથવા આત્મપરિણામ જે શુદ્ધ ચૈતન્ય-સ્વરૂપ છે, તેનો નિર્વિકલ્પસ્વરૂપે કર્તા, બોક્તા થયો.

૧૨૩. આત્માનું શુદ્ધપદ છે તે મોઢા છે, અને

જેથી તે પમાય તે તેનો માર્ગ છે; શ્રી સદ્ગુરુએ
કૃપા કરીને નિર્મલનો સર્વ માર્ગ સમજાવ્યો.

૧૨૪. અહો ! અહો ! કરણના અપાર સમુદ-
સરૂપ આત્મલક્ષ્મીએ શુકા સદ્ગુરુ, આપ પ્રભુએ
આ પામર ટવ પર આશ્ચર્યકારક એવો ઉપકાર કર્યો.

૧૨૫. હું પ્રભુના ચરણ આગળ શું ખરું ?
(સદ્ગુરુ તો પરમ નિષ્કામ છે; એક નિષ્કામ-
કરણથી માત્ર ઉપદેશના ઘાતા છે, પણ સિદ્ધિધર્મે
સિદ્ધિ આપવન કશું છે.) જે જે જગતમાં
પદાર્થ છે, તે સૌ આત્માની અપેક્ષાએ નિર્મલ
જેવા છે, તે આત્મા તો જેણે આપ્યો તેના ચરણ-
સમીપે હું બીજું શું ખરું ? એક પ્રભુના ચરણને
આધીન વળું, એટલું માત્ર ઉપચારથી કરવાને
હું સમર્થ છું.

૧૨૬. આ દેહ આદિ, સજાતી જે કંઈ મારું
મજાપ છે, તે આત્માથી કરીને સદ્ગુરુ પ્રભુને
આધીન વળો, હું તેદ પ્રભુનો ઘાત છું, ઘાસ છું
દીન ઘાસ છું.

૧૨૭. જો સ્વાતંત્ર્ય સમજાવીને દે સદ્ગુરુ દેવ !
આપે દેહાદિથી આત્માને, જેમ આત્માથી તરણર
જૂડી કાઢીને જલથીએ તેમ સ્વદેહ જૂડો બનાવ્યો;
આપે મર્યાદા દો નહીં એવે ઉપદેશ કર્યો.

૧૨૮. જો તરંગ આ જ સ્વાતંત્ર્યનું સ્વરૂપ
છે. તોરે પાણીને વિશ્વગ્રાહી કંઈ જન્મ પ્રકારનો
સંકેત મને નહીં.

૧૨૯. આત્માને જેનું સ્વરૂપ જન્મ નહીં

ઇચ્છે છે જે જોગી જન, સ્વર્ગત સુખ સ્વરૂપ,
 મુક્તિ સુદ તે આત્મપદ, સંગોગી જિતવરૂપ,
 આત્મસ્વભાવ અગમ્ય તે, અવ્યય'ગન અપ્રાપ્ય,
 જિતપદથી દર્શાવિયો, તેહ સ્વરૂપપ્રકાર,
 જિતપદ નિજપદ એકતા, શેઠ ભાવ નહીં કાંઈ,
 હસ થવાને તેહનો, કલો આશ્ર સુખદાઈ,
 જિતપ્રવચન દુર્મથતા, યાકે અતિ મતિભાન,
 અવલંબન શી મરુતુર, સુગમ અને સુખપાવન,
 કૃપામતા જિતવરૂની, અનિરુપ અશિત સતિત,
 મુનિમન મંત્રિ રતિ અતિ, સંવન યોગ પ્રતિ,
 મુનુ પ્રેમર અનિરુપ રહે, રહે અવલંબન યોગ,
 જિત પદ સુખરૂપે, જિતવરૂને અનુગીત,
 પ્રાપ્ત થઈ નિમિત્ત, વૃત્તિ આનંદ ભોગ,
 પ્રાપ્ત થઈ નિમિત્ત, વૃત્તિ આનંદ ભોગ.

ધ્રુવિષ્ણુ છે જો જોગી જન, અનંત સુખ સ્વરૂપ;

મૂલ શુદ્ધ તે આત્મપદ, સયોગી જિનસ્વરૂપ.

આત્મસ્વભાવ અગમ્ય તે, અવલંબન આધાર;

જિનપદથી દર્શાવિયો, તેહ સ્વરૂપપ્રકાર.

જિનપદ નિજપદ ઝોકતા, ભેદ ભાવ નહીં કાંધ;

લક્ષ થવાને તેહનો, કલાં શાસ્ત્ર સુખદાઈ.

જિનપ્રવચન દુર્ગમ્યતા, થાકે અતિ મતિમાન;

અવલંબન શ્રી સદ્ગુરુ, મુગમ અને સુખખાણુ.

ઉપાસના જિનચરણની, અતિશય ભક્તિ સહિત;

મુનિજન સંગતિ રતિ અતિ, સંયમ યોગ ધટિત.

ગુણ પ્રભોદ અનિશય રહે, રહે અંતર્મુખ યોગ;

પ્રાપ્તિ શ્રી સદ્ગુરુવડે, જિનદર્શન અનુયોગ.

પ્રવચન સમુદ્ર ગિંદુમાં, ઉલટી આવે ઝોમ;

પૂર્વ ઝાંઘની લખિધનું, ઉદાદરણુ પણ તેમ.

વિષય વિકાર સંહીત જો, રણા મતિના યોગ;

પરિણામની વિપક્ષતા, તેને યોગ અયોગ.

મંદ વિષય ને સરખતા, સદ્ આજ્ઞા સુવિચાર;

કરુણા દોષજનાદિ મુનુ, પ્રયત્ન શુભિશ્ચ ધાર.

રોજના રાખ્તાદિક વિષય, સંયમ સાધન રાગ;

ગગન કદ નહીં આત્મથી, મંચે પાવ મદા બાળ.

નહીં રૂપના ઇચ્છા નહીં, મરેનું યોગ નહીં લોભ.

મદા માત્ર તે ભાગતા, પરમ યોગ જિન લોભ.

આચર્ય અદુ મન દેહનું, અવર જનન સમરૂપ;

આચર્ય તેનું નવભાવનું, મન સ્વરૂપ પણ કલ્પ.

કેવળ જોડ વિચરેશ્વરી, સંતરેર અંત મનોરૂપ;

અતરુપ અચરેશ્વરી, વિચરેશ્વરી નહીં વરૂ.

સુખપદ ને જનન ને મુક્તિ ને મોક્ષ, વિન ને જો મોક્ષ ને મોક્ષ ને મોક્ષ.

પ્રયત્ન અવલંબન નહીં, મનુષ્ય ને જો મનુષ્ય ને જો મનુષ્ય.

